

DEMOKRATI OG AKTIVT MEDBORGERSKAB PÅ SPROGSKOLER

DIDAKTISKE OVERVEJELSER OG FORSLAG TIL UNDERVISNINGSFORLØB

DANMARKS PÆDAGOGISKE
UNIVERSITETSSKOLE
AARHUS UNIVERSITET

MINISTERIET FOR FLYGTNINGE
INDVANDRERE OG INTEGRATION

INDHOLD

Forord	4
Dannelse til aktivt demokratisk medborgerskab - didaktiske og metodiske overvejelser	5
Introduktion.....	5
Dannelse generelt.....	5
Dannelsens mål.....	6
Klafki og den kategoriale dannelse	6
Material dannelse	6
Formal dannelse.....	7
Kategorial dannelse	8
Didaktiske overvejelser	8
Sprogskolernes mål	9
Dannelse og sprogskolerne	11
Hvad er medborgerskab?	11
Dannelse til medborgerskab	12
Fire arenaer.....	14
Metodeovervejelser	17
Viden – færdigheder og kompetencer.....	19
Forslag til undervisningsforløb	22
Vandforsyning.....	22
Korsang.....	23
Opdragelse.....	23
Bolig.....	25
Forældremøde i en børneinstitution.....	26
Foreningsliv i Danmark.....	27
Ytringsfrihed I.....	28
Ytringsfrihed II.....	29
Plejehjem - hvad gør vi med vores ældre?	30
Kommunen	31
Regler - forbrydelse og straf	33
Folketingsvalg	37
Efterskoler i Danmark	38

Kommunalvalg.....	39
Fagforeninger.....	43
Grundloven.....	44
Kursistråd I.....	45
Kursistråd II.....	46
Miljø, genbrug, affaldssortering og energibevidsthed.....	47
Christiania.....	49
Højskoler.....	49
Udøvelse af demokrati i teori og praksis.....	50
Frivilligt socialt arbejde.....	52
Velfærdsstatens finansiering – sikringsprincippet vs. forsikringsprincippet.....	52
Skole.....	53
At lære at cykle.....	54
At arbejde i en genbrugsbutik.....	55
Politi og forholdet mellem regler og frihed.....	55

Bilag A: Oversigt over forløb om Danmarks historie: Fra enevælde til magtens 3-delning

Bilag B: Oversigt over forløb om folketingsvalget 2011 - trin for trin

FORORD

I samarbejde med Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration udbød Danmarks Pædagogiske Universitetsskole i 2010 og 2011 en række efteruddannelseskurser for sprogskolelærere med afsæt i ministeriets ønske om at styrke undervisningen i demokrati og medborgerskab i danskuddannelserne for voksne udlændinge.

Hvert kursus varede fire dage og bestod af to moduler: Et modul om medborgerskab i historisk-politisk og pædagogisk filosofisk perspektiv og et modul om etik, værdier og religion i medborgerskab. Formålet var, at kursisterne kritisk skulle tilegne sig viden og kompetencer om disse temaer. Litteraturen til kurset kan downloades på www.nyidanmark.dk/demokratikursus.

Ud over den teoretiske del af undervisningen skulle kurserne danne rammen om udviklingen af et nyt undervisningsmateriale til demokrati- og medborgerskabsundervisningen i danskuddannelserne 1, 2 og 3. Nærværende publikation indeholder et kapitel om didaktiske og metodiske overvejelser i forbindelse med demokrati- og medborgerskabsundervisning og de 28 forslag til undervisningsforløb, som kursisterne har udarbejdet i forbindelse med kurserne.

En tak skal lyde til kursisterne for udarbejdelse af forløbene. Det er mit håb, at materialet vil inspirere undervisere på sprogskoler rundt omkring i Danmark.

*Gorm Hansbøl
Danmarks Pædagogiske Universitetsskole
Aarhus Universitet*

København, juni 2011

DANNELSE TIL AKTIVT DEMOKRATISK MEDBORGERSKAB - DIDAKTISKE OG METODISKE OVERVEJELSER

Af Gorm Hansbøl

INTRODUKTION

Spørgsmålet om opdragelsen og dannelsen af samfundets medlemmer har til alle tider været et centralt spørgsmål. I den europæiske tradition er spørgsmålet om dannelsen af gode borgere primært stillet i antikkens græske bystater og Rom og i de moderne nationalstater, som de udviklede sig fra det 17. århundrede og frem. Dannelse til medborgerskab skriver sig således ind i en lang tradition, hvor de grundlæggende spørgsmål er rejst og besvaret på forskellige måder. Spørgsmålet er på ny blevet aktuelt på grund af migrationen af mange nationaliteter på tværs af nationale grænser¹.

I forbindelse med *Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integrations* ønske om at give undervisningen i demokrati og aktivt medborgerskab øget vægt på sprogskolerne i Danmark, redegøres i det følgende for nogle tanker om, hvordan vi kan udvikle kompetencer i at blive aktive, demokratiske medborgere. Eller udtrykt på en anden måde, hvordan vi kan danne til demokrati og aktivt medborgerskab. Der lægges vægt på, at der er tale om en dannelsesproces, hvor den enkelte har frihed til at vælge i modsætning til en tilpasningsproces, der påtvinges udefra. Det betyder ikke, at målet kan være hvad som helst, blot at målet ikke kan nås gennem tvang. Målet er at bevare og udvikle et demokratisk samfund gennem aktivt medborgerskab udøvet af alle bosiddende i Danmark.

DANNELSE GENERELT

Det er et velkendt tema i den samfundsmæssige debat, at globaliseringen stiller nye udfordringer til uddannelsen i det 21. århundrede. Individualisering, værdipluralisme, multikulturalisme, senmodernitet, fragmenteret er blandt de buzzwords, som strukturerer den offentlige debat. Det knager i nationalstatens hængsler og i civilsamfundets sammenhængskraft; globaliseringens centrifugalkraft truer med at splitte det hele ad. Denne udvikling sætter ikke kun sine spor på det politiske niveau, for som de ovenfor nævnte ord indikerer, er det i høj grad det enkelte menneskes selvudvikling og identitetskonstruktion, som kommer under pres. Flere valgmuligheder og et væld af ligestillede subkulturer afkræver individet svar om kulturelt tilhørssted og personlig profil.

Nye udfordringer og spørgsmål kræver nye svar, og man ser en række tiltag, som alle har til formål at sikre samfundets konkurrenceevne og individets selvudvikling. PISA-undersøgelserne er nok det tydeligste eksempel på en sådan tendens. Samtidig med at der iværksættes sådanne nye tiltag, oplever man imidlertid også i såvel den danske som den internationale uddannelsesdebat, at det gamle dannelsesbegreb igen kommer til værdighed. De nye udfordringer kræver, at vi på ny forholder os til menneskets forhold til sig selv, de andre, samfundet og naturen: der kræves dannelse. Dannelse kan imidlertid betyde forskellige ting, og derfor ser vi også, at begrebet som oftest optræder i sammenhæng med andre begreber: nyhumanistisk dannelse, æstetisk dannelse, demokratisk dannelse, personlig dannelse eller dannelse til medborgerskab. Begreberne er ikke klart adskilt, og ofte handler det om, hvorvidt man vægter det ene mere end det andet; er man mest til demokrati eller

¹Nærværende artikel trækker på hovedelementerne i Andersson, Mattias og Hansbøl, Gorm (2006). *Dannelse til demokratisk medborgerskab*. Kbh.: Efterskoleforeningens Forlag.

æstetik, personlighed eller medborgerskab. Til at forstå dannelse til medborgerskab vil vi derfor først introducere et mere generelt dannelsesbegreb for bagefter at se dannelse til medborgerskab i lyset heraf.

DANNELSENS MÅL

To af menneskenes frembringelser kan vel anses for de vigtigste, nemlig regeringskunsten og opdragelseskunsten. Og dog strides man endnu om selve deres idé, udtrykker Immanuel Kant i bogen *Om pædagogik* (2000, s. 27). Han var optaget af disse problemstillingen midt i oplysningstiden (1780-1830), og i december 1784 gav han sit klare bud på dannelsens mål i *Berlinische Monatsschrift IV*: "Oplysning er menneskets udtrædelse af dets selvforskyldte umyndighed. Umyndighed er manglende evne til at bruge sin forstand uden en andens ledelse" (Kant, 2000 [1784], s. 71). Og han fortsætter, "Sapere Aude!² Hav mod til at betjene dig af *din egen* forstand! er altså oplysningens valgsprog" (ibid. s. 71). Formuleringen gælder alle menneskelige områder, som Kant sammenfatter til videnskab, moral og kunst. Kants tekst har mere end 200 år på bagen, men de grundtanker som formuleres har haft stor indflydelse på nutidens samfund og pædagogik.

KLAFKI OG DEN KATEGORIALE DANNELSE

Med afsæt i Kant formulerer den tyske pædagogiske filosof Wolfgang Klafki teorien om den kategoriale dannelse. I det følgende vil teorien blive introduceret, med henblik på at anvende den som forståelsesramme for dannelse til demokratisk, aktivt medborgerskab.

Klafkis udvikling af begrebet kategoriale dannelse tager både afsæt i en kritik af uddannelsessystemernes ensidige prioritering af material dannelse i den gamle realskole, hvor man lagde hovedvægten på de reale kundskaber, og den formale dannelse, der typisk blev anvendt i det klassiske gymnasium, hvor kursisternes evner og intelligens skulle styrkes gennem øvelse i græsk og latin. For Klafki er det ikke et enten eller men et både og set i relation til menneskets møde med den mangfoldige verdens kategorier. Endelig var målet med dannelsen at skabe et samfund med solidaritet og fællesskab. Med andre ord de normer som velfærdssamfundet i væsentlig grad hviler på. Der er tale om en nyhumanistisk, klassisk dannelse, hvor individerne i mødet med det fremmede formes til fællesskab. Det drejer sig således om at få smag for solidariteten og fællesskabet. At få smag for vil sige, at det er en smagens dannelse og dermed en æstetisk dannelse, idet smagen er et æstetisk fænomen afledt af ganens fristelser. Men det er også en etisk dannelse med solidaritet og fællesskab som norm. Og endelig er det et kritisk element indbygget i teorien, idet alle forhold grundlæggende står til diskussion.

MATERIAL DANNELSE

Den materiale dannelse omfatter dels forestillingen om, at det skulle være muligt at præsentere kursisten for et objektive encyklopædisk stof, dels at det skulle være muligt at opstille en kanon med et tidløst, klassisk indhold, som kursisten skal tilegne sig.

Et eksempel på et objektive stof er forestillingen om, at man kan få fuldstændig viden om et bestemt område som f.eks. historie eller drivhuseffekten ved at læse et bestemt antal bøger om disse emner. Problemet er blot, at det objektive stof ikke længere kan afgrænses i en begrænset encyklopædisk viden på grund af den umådelige, konstante tilvækst af kulturindhold. Historien

² Sapere aude: 'Vov at være vis'.

omskrives med jævne mellemrum i lyset af nye måder at tolke verden på, og viden om drivhuseffekten forøges og diskuteres hele tiden på baggrund af nye forskningsresultater.

Et eksempel på en kanon er kanonudvalgets³ udpegning af en arkitekturkanon med de 12 mest værdifulde bygningsværker i Danmark, en litteraturkanon med de 12 mest værdifulde tekster og lyriske værker m.fl. Men det lader sig ikke gøre at opstille en tidløs kanon af et 'klassisk dannelsesindhold', der til enhver tid matcher det historiske, kontingente samfund, som kursisten er indfældet i. En kanon kan dog godt som et udpluk af tidligere tiders idealer danne baggrund for forståelsen af samspillet mellem fortid og nutid.

Uanset om den materiale dannelse giver sig ud for at være et objektiv stof eller en klassisk tidløs kanon, fører den ikke til en fuldstændig holdbar viden om et emne.

FORMAL DANNELSE

Den formale dannelse omfatter både forestillingen om, at et givet stof kan anvendes til at træne kursistens evner og intelligens, og forestillingen om, at stoffet kan tilrettelægges på en metodisk måde, så selv de vanskeligste problemer i videnskabsfagene kan beskrives forståeligt for kursisterne.

I dag vil vi dog foretrække at tale om at udvikle kursisternes kompetencer frem for at tale om evner og intelligens. Hvad evner og intelligens er, véd vi dybest set ikke, bortset fra at vi kan operationalisere begreberne til målbare størrelser, f.eks. til kompetencer.

Man kan således have et andet formål med et objektivt stof eller en klassisk kanon end blot at fylde på kursisten. Historien eller en kanon kan således anvendes til at træne kursistens kompetencer. Sigtet med den formale dannelse er således ikke, at kursisten skal beherske en bestemt stofmængde, men at kursistens kompetencer udvikles gennem beskæftigelsen med stoffet. Problemet ved denne antagelse består i, at det kun er et begrænset stofområde, der egner sig til øvelse. Giver det f.eks. mening at øve sig i Napoleonskrigene? Eller hvis øvelsen tog udgangspunkt i en bestemt klassisk kanon, hvordan kan man så være sikker på, at det ikke ville være bedre at tage udgangspunkt i en anden kanon? Og endelig er det et spørgsmål, hvor formbare kursister er.

Man kan også spørge, om det kan lade sig gøre at tilrettelægge undervisningen om f.eks. den såkaldte drivhuseffekt på en metodisk måde, så kursisterne kan anvende den opnåede viden i senere studier. Svaret er benægtende. For det første fordi der er uenighed om, hvorvidt der er tale om en stigende opvarmning, eller om det blot er en naturlig periodebestemt opvarmning. Er det udledning af industrielt produceret kuldioxid, der ensidigt fører til opvarmningen af atmosfæren, eller er det naturlige variationer i klimaet, der fører til den stigende opvarmning i kortere eller længere perioder? For det andet fordi problemerne ofte tager afsæt i flere forskellige videnskabsfag, der hele tiden udvikler sig med rivende hast.

Et eksempel kan belyse problemet inden for det lægefaglige område. Lægen behøver ikke længere at være fysisk til stede ved ultralydsscanning af patienter. Ultralydsscanning kan foretages i fjerne egne tusinder af kilometer væk fra speciallægen, der kan modtage de scannede billeder af patienten elektronisk. Det samme gælder vurderingen af elektronisk mikroskoperede vævsprøver.

³ Kanonudvalget blev nedsat af kulturminister Brian Mikkelsen i 2005 med professor Jørn Lund som formand. Udvalget offentliggjorde sit resultat den 24.01.2006.

Lægen har derfor fået udvidet antallet af videnskabsfag med fag om elektronik og informationsteknologi.

Udviklingen inden for de enkelte videnskabsfag går så stærkt, at før den aktuelle viden er sivet ned i skolens undervisning, har videnskabsfaget flyttet sig til et nyt sted, så skolens undervisning ikke længere afspejler videnskabsfaget. Billedligt set vil kursisterne blive undervist i dampmaskinens principper, når man på universitetsniveau beskæftiger sig med nanoteknologi.

Problemet med den materiale og den formale dannelse er derfor, ifølge Klafki, at udviklingen i dag går så stærkt, at den viden og de kompetencer der udvikles alt for hurtigt forældes.

KATEGORIAL DANNELSE

Den kategoriale dannelse handler om, hvorledes kursisten opnår en forståelse af sit forhold til samfundet og verden, og hvorledes han kan agere i dette forhold. Begrebet minder om Grundtvigs begreb livsoplysning, der peger mod udviklingen af individets evner til at leve livet som det centrale i modsætning til en udvikling af evnerne til at klare sig i erhvervslivet. Det skal dog understreges, at den kategoriale dannelse til medborgerskab ikke nås uden et vist mål af eksakte færdigheder om demokratisk medborgerskab, der må bibringes kursisten gennem undervisningen.

En kategori kan defineres som en klasse af foreteelser, som har bestemte træk til fælles som f.eks. demokrati, medborgerskab og kursistråd. Disse klasser af foreteelser kan kursisten få indsigt i gennem en kategorial dannelse.

Et eksempel på arbejdet med et alment, kategorialt belysende indhold er kursisternes og kursistrådets arbejde med kursisternes pligter og rettigheder på sprogskolen. Dette arbejde kan medføre, at der åbner sig almene indsigter om demokratiske spilleregler, procedurer, oplevelser og erfaringer, der transformeres til 'kategorier' på individsiden som handlekompetencer⁴. Den kategoriale dannelse forsøger således at opløfte den materiale og den formale dannelsese teori i en overgribende kategorial strukturbestemmelse. Klafkis idé med den kategoriale dannelse er derfor ikke, at der aldrig må være elementer i undervisningen, der tilrettelægges efter materiale og formale principper. Nogle områder kan kun læres gennem undervisning og øvelse, f.eks. de kognitive elementer der indgår i et curriculum om demokratisk medborgerskab, at mestre 7-tabellen eller gå på line. Men livets dannelse og demokratisk dannelse til medborgerskab sker først og fremmest i mødet med det fremmede gennem kategoriale indsigter. Og måden at etablere disse kategoriale indsigter på sker ifølge Klafki gennem en eksemplarisk undervisning og læring.

DIDAKTISKE OVERVEJELSER

Den eksemplariske læring består i, at den lærende ved hjælp af et begrænset antal anskuelige eksempler arbejder sig frem til mere eller mindre almenlydige kundskaber om tidstypiske sammenhænge. F.eks. sammenhænge mellem uddannelse og demokrati. Denne dannende læring fremmer den lærendes selvstændighed, og fører frem til yderligere viden, færdigheder og kompetencer. Tre eksempler på tidstypiske sammenhænge er:

⁴ Referer til Karstens Schnacks kapitel i Kristensen, Hans Jørgen og Laursen, Per Fibæk (red.) 2011. *Gyldendals pædagogikhåndbog*, Kbh.: Gyldendal.

- Spændinger mellem etniske minoritetskulturer og majoritetskulturer i det 21. århundrede
- Spændingen mellem religiøse og sekulære kræfter i det 21. århundrede
- Sammenhængen mellem demokrati og uddannelse i det 21. århundrede

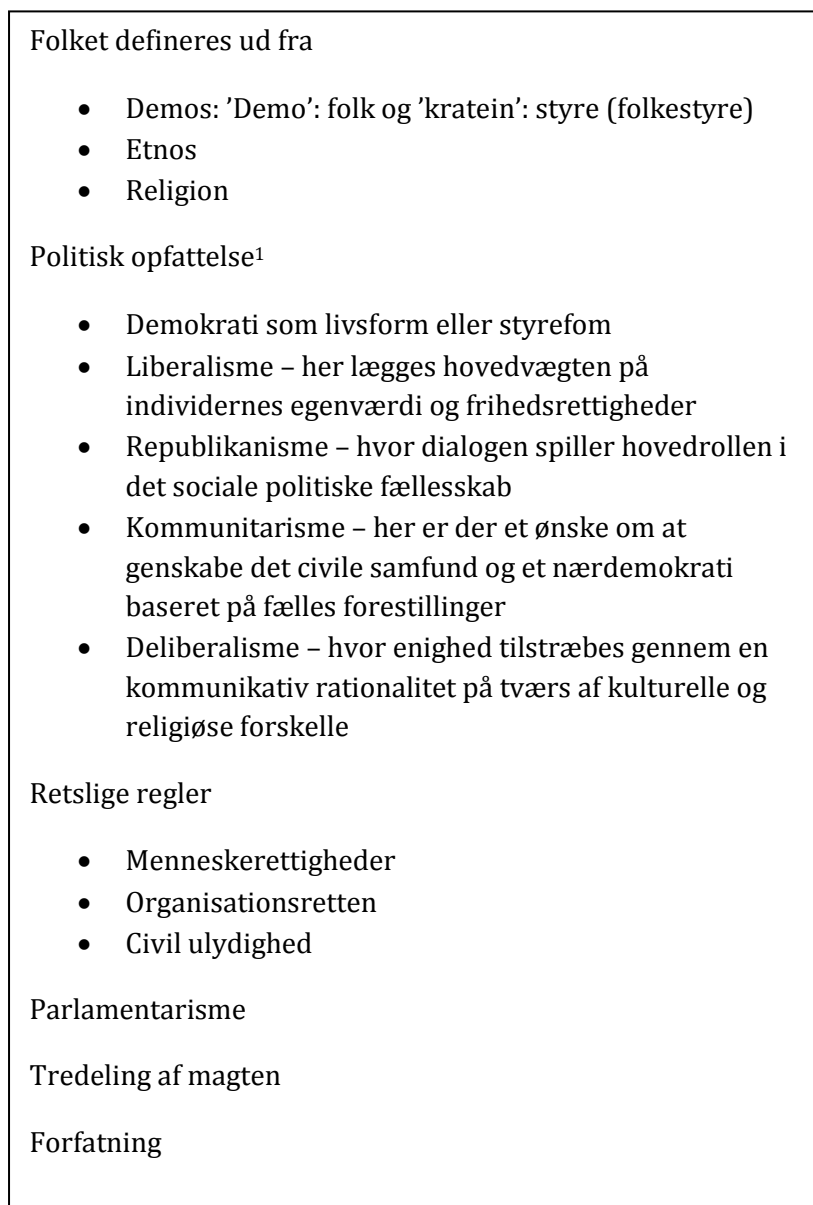
Når kursisten forstår det generelle i et givent problem, f.eks. sammenhængen mellem demokrati og uddannelse i det 21. århundrede, har han bedre mulighed for at forholde sig kritisk og konstruktivt til politiske systemer i forskellige stater og det værdigrundlag, systemet hviler på. Sammenhængen kan illustreres ved hjælp af PISA-undersøgelsen. I PISA-undersøgelsen i 2003 deltog 56 lande over hele verden. Ingen af de afrikanske eller arabiske lande deltog. Dette er formentlig i hovedtræk et udtryk for, at disse landes offentlige undervisningstilbud til børn i skolealderen 5-18 år er meget forskelligt fra den øvrige verdens tilbud. Og i nogle lande er der stort set ingen undervisningstilbud, eller der tilbydes undervisning i koranskoler, som ikke falder inden for de kategorier, som PISA-undersøgelsen sammenligner med og måler. PISA-undersøgelsen kan anvendes til at illustrere, at der er en sammenhæng mellem undervisningstilbud og de politiske systemer, staterne er opbygget efter. I alle demokratiske stater er der mere eller mindre veludbyggede skolesystemer på alle niveauer. Og vi vil hævde, at der er en sammenhæng mellem tilrettelæggelsen af et lands undervisningstilbud, forholdet mellem individualitet og fællesskab, landets styreform og samfundets udvikling.

SPROGSKOLERNES MÅL

Sprogskolernes mål er bl.a. at udvikle kursisterne til demokratiske, aktive medborgere. Kursisten på sprogskolen får gennem eksemplarisk undervisning indsigt i, hvilke træk demokrati, medborgerskab og kursistråd har til fælles. Derigennem udvikler kursisterne mere eller mindre vidtrækkende almenkyldig viden, færdigheder og kompetencer herunder holdninger om medborgerskab. Men den eksemplariske undervisning i medborgerskab lykkes kun, hvis den hviler på tre ben.

Det første ben tager afsæt i forholdet mellem kursisten og sprogskolernes formelle curriculum. Curriculum må indeholde en afgrænsning af de kognitive elementer, som kursisten gennem undervisning og læring skal tilegne sig for at vide noget om, hvad demokratisk medborgerskab er. Figur nr. 1 beskriver de fælles træk, der indgår som kognitive elementer i et curriculum om demokratisk medborgerskab og demokrati:

Figur 1.

Elementerne i figuren er uddybet i grundbogen: Korsgaard, Ove, Sigurdsson, Lakshmi og Skovmand, Keld (2007): *Medborgerskab – et nyt dannelsesideal?* Kbh.: Religionspædagogisk Forlag.

Det andet ben udtrykker forholdet mellem kursisten og sprogskolens kultur, f.eks. gennem kursisternes involvering i skolens liv gennem kursistråd. Man kunne kalde det en eksemplarisk øvelse i demokrati.

Det tredje ben udtrykker forbindelsen mellem sprogskolen og den nære og fjerne omverden. Dette ben er elementært for de fleste sprogskoler, idet der her stilles krav om, at skolen og kursisterne skal være involveret i demokratiske processer i den nære, og hvis det er muligt også i den fjerne omverden.

Formålet er at give kursisterne træning og indsigt i reelle demokratiske processer gennem udvalgte eksemplariske situationer i den nære og fjerne omverden. Et eksempel kunne være deltagelse i et byrådsmøde, hvor kursisterne havde bidraget med at fremsende spørgsmål til et af punkterne på dagsordenen. Et andet eksempel kunne være et samarbejde mellem kursistråd fra forskellige lande om et aktuelt emne. Det tredje eksempel kunne være indmeldelse i en lokal forening i nærområdet eller endog deltagelse i bestyrelsesarbejdet i en lokal forening.

Det første ben vil være nogenlunde ensartet fra sprogscole til sprogscole, da benet repræsenterer en material viden, der er uomgængelig, hvis man vil undervise i demokratisk medborgerskab. De to andre ben vil derimod blive formet af sprogskolens lokale kultur og vil blive forvaltet forskelligt fra sted til sted. Man kan dog ikke undlade nogle af benene, alle tre ben skal være til stede i eller anden form, hvis man bl.a. vil betegne en sprogscoles tilbud som undervisning i demokratisk, aktivt medborgerskab.

DANNELSE OG SPROGSKOLERNE

Næsten ligegyldigt hvilket værdigrundlag en sprogscole bygger på, så indbyder formen til dannelse af både individualitet og fællesskab. Men er sprogskolen stedet, hvor dannelsen kan finde sted, så må samme sprogscole også være påvirket af krisen i dannelsesstanken, eftersom krisen vel også er en krise i sprogskolens selvforståelse. Hvilke fællesskaber skal der stræbes efter at opbygge, og hvilke kategoriale indsigter skal strukturere dette fællesskab?

Sprogskolen burde dog kunne modstå presset fra værdipluralisme og individualisering. For det første fordi enhver sprogscole kan vælge sit værdigrundlag og således undslippe noget af den værdirelativisme, der ellers truer, og for det andet fordi sprogskolen med sin form indbyder til fællesskab og således også modtager kursister som for de flestes vedkommende *vil* fællesskabet. Alligevel flytter nissen med, for hvilket fællesskab er det man vil? Det er jo for det første langt fra sikkert at kursisterne vil det samme fællesskab, som skolen havde tænkt sig. Der hvor skolen vil danne til medborgerskab for fællesskabets skyld, ser kursisterne måske kun et personligt selvidentitetsprojekt. Hvorledes får man de forskellige forventninger til at mødes, så der bliver rum til både selvudvikling og fællesskabsopbygning? For det andet skal det fællesskab, der tilstræbes vel ikke være et fællesskab, der lukker sig om sig selv. Kursisternes horisont skulle også gerne være både dybere og højere end jagten på forbrugsgoder. Dannelse til medborgerskab er et muligt svar på dette spørgsmål.

HVAD ER MEDBORGERSKAB?

Som Ove Korsgaard peger på, er der ikke fuld enighed om, hvad medborgerskab og dets engelske søsterbegreb, *citizenship*, står for. Dog vil de fleste medgive, at begrebet rummer følgende kerne:

"citizenship drejer sig... i sidste instans om reglerne for medlemskab af og tilhørsforhold til et politisk fællesskab." (Korsgaard i Korsgaard og Hass 2003, s. 5)

Korsgaards bestemmelse af medborgerskab er god, fordi den indfanger den dobbelthed, som ligger i begrebet, nemlig at medborgerskab både angår det juridiske medlemskab og det identitetsmæssige tilhørsforhold. På engelsk rummer begrebet *citizenship* begge disse aspekter, men på dansk kan vi faktisk skelne mellem statsborgerskab som det juridiske medlemskab og medborgerskab som det identitetsmæssige tilhørsforhold. Den danske adskillelse af statsborgerskab og medborgerskab har dog den ulempe, at den i højere grad gør dannelse til medborgerskab til et mere kulturelt og

identitetsmæssigt projekt, hvorved begrebets politiske betydning nedtones. I denne sammenhæng vil vi gerne lægge vægten på tilhørsforholdet til det politiske fællesskab, og derfor skal medborgerskab i det følgende forstås på samme måde som det engelske *citizenship*.

DANNELSE TIL MEDBORGERSKAB

Formålet med dannelse til medborgerskab er derfor at give det enkelte menneske indsigt i og forståelse for, hvad det vil sige at være medlem af et politisk fællesskab, samt give det mulighed for at etablere et tilhørsforhold til dette fællesskab. Tager vi fat i Klafkis begreb om kategorial dannelse, består dannelse til medborgerskab i at opnå almene indsigter i og gøre sig erfaringer med det politiske fællesskab, således at individet kommer i besiddelse af nogle kategorier til at forholde sig til dets deltagelse i det politiske fællesskab.

Vi foreslår, at følgende tre kategorier kan siges at være grundlæggende i dannelsen til medborgerskab:

a) *at forstå og forholde sig kritisk og konstruktivt til de politiske institutioner på lokalt, regionalt, nationalt og globalt plan*

Hvad enten man er dansk statsborger eller på vej til at blive det, lever man i et samfund, hvor de politiske institutioner har en gennemgribende indflydelse på ens liv. Velfærdsstaten bygger på idéen om, at staten drager omsorg for borgerne, men enhver omsorg er ensbetydende med en indgriben i den enkeltes liv. Dannelse til medborgerskab skal være med til at skabe en forståelse for de grundlæggende principper for samfundets politiske opbygning, således at individet både kan forstå, hvorfor der gøres som der gøres, men også sige fra og bidrage med konstruktive løsninger, når der fra politisk hånd finder en overdreven indgriben sted i enkeltpersoners eller grupperes liv. Denne forståelse gælder ikke blot de forhold, som direkte vedrører det enkelte menneske eller det danske samfund, men skal også rumme en indsigt i globale organisationer og institutioner som f.eks. Verdensbanken, FN og WTO.

b) *at kunne agere politisk i omgangen med andre mennesker i de situationer, hvor en politisk omgangsform er passende*

Ikke enhver omgangsform er politisk, og det er derfor vigtigt, at kursisterne lærer at forstå, hvornår en sådan er på sin plads, og hvad det i så fald indebærer at agere politisk. At være venlig mod sin nabo er f.eks. ikke et spørgsmål om medborgerskabelighed, men ganske enkelt et spørgsmål om høflighed eller sågar venskab. Den politiske omgangsform relaterer sig i høj grad til spørgsmål om principperne for det politiske fællesskab, herunder fortolkningen af disse principper i ord og handling.

c) *at opleve et tilhørsforhold til det politiske fællesskab man er del af i kraft af det land, man bor i og det samfund, man dermed lever i*

Dannelse til medborgerskab er et normativt projekt, og en af de normer, som det indebærer, er, at man ønsker at give det enkelte menneske erfaringen af på godt og ondt at tilhøre et politisk fællesskab. Det indebærer blandt andet, at den enkelte har

et ansvar for at forvalte rettigheder og pligter i det politiske fællesskab. En sådan pligt kommer imidlertid ikke kun til udtryk gennem aktiv deltagelse i råd og nævn, bestyrelser, foreninger, politiske institutioner, ved at skrive aviskronikker eller blot ytre sine holdninger. At forvalte sin politiske ret og pligt kan også ske ved, at man markerer sin tilslutning eller afsmag for den herskende politiske tone, konkrete lovforslag eller politiske bestemmelser.

Med fare for at lyde gammeldags kan man sige, at dannelse til medborgerskab sigter mod at danne mennesker til at være *gode borgere*. Det stiller så det store spørgsmål, hvad vi i dag forstår ved det at være en god borger?

Den engelske professor Bernard Crick, som har været hovedmanden bag udviklingen af faget *citizenship* i de engelske skoler, definerer gode borgere på følgende måde:

”gode borgere vil adlyde loven, men vil forsøge at ændre den med lovlige midler hvis de finder at den er dårlig, eller hvis de simpelthen finder at den kunne være bedre” (Crick 2000, p.6; min oversættelse)

Det lyder nogenlunde ligetil, men et par eksempler kan måske vise, at det ikke er helt så ligetil. I artiklen *Statsborgerskab, medborgerskab og identitet* (Korsgaard 2004), beskriver Ove Korsgaard en sag med en mand, der i 1984 kom til Danmark som flygtning og siden fik dansk statsborgerskab. Manden er muslim og føler derfor, at skulle der opstå en konflikt mellem den danske lov og hvad koranen foreskriver, vil han være forpligtet til at følge den muslimske lovgivning, sharia. Sagen peger på to dilemmaer.

Det ene dilemma angår forholdet mellem individets retsstatus (medlemskab) og dets identitet (tilhørsforhold). I denne sag er personens retsstatus dansk, men identitet religiøs (muslimsk), og der kan derfor opstå en loyalitetskonflikt mellem den verdslige (statens) og den religiøse (islams) lov. Ud fra et retsligt perspektiv er det ikke det store problem, for overtræder han den danske lov ved at følge sharia, har han begået en kriminell handling, og kan straffes derefter. Ud fra et identitetsperspektiv er det derimod mere problematisk, for muligheden for at etablere et tilhørsforhold til et politisk fællesskab må indebære, at man i en vis udstrækning kan identificere sig med de normer og værdier, som det givne fællesskab opretholder.

Det andet dilemma ser ud som følger: hvad nu hvis den pågældende person ikke overtræder den danske lov, men derimod går aktivt ind i det politiske system, for, ved lovlige midler, at forsøge at ændre de love som han finder dårlige, fordi de strider mod sharia. Hvis medborgerskab handler om a) at forholde sig kritisk til sit lands politiske institutioner, b) konstruktivt at forsøge at ændre de love som man mener kunne være bedre, for derved c) at etablere et stærkere tilhørsforhold til det politiske [og kulturelle] fællesskab, ja så må den pågældende person vil siges at være en god borger. Dilemmaet er blot, at selvom han følger de demokratiske spilleregler og tilmed opnår flertal for sit forslag, så vil det ikke uden videre kunne gennemføres, fordi det muligvis vil stride mod den danske grundlov. Det er med andre ord ikke nok, at man bruger lovlige midler, for formålet skal også være en styrkelse af de normer og værdier, som samfundet bygger på. For at komme ind til kernen i den problematik som de to dilemmaer udstiller, er det nødvendigt at se på, hvad det egentlig indebærer, at et land er demokratisk, og hvilke muligheder og begrænsninger det giver. Det kan du læse mere om i Andersson, M. og Hansbøl, G. (2006). *Dannelse til demokratisk medborgerskab*. Kbh.: Efterskoleforeningens Forlag.

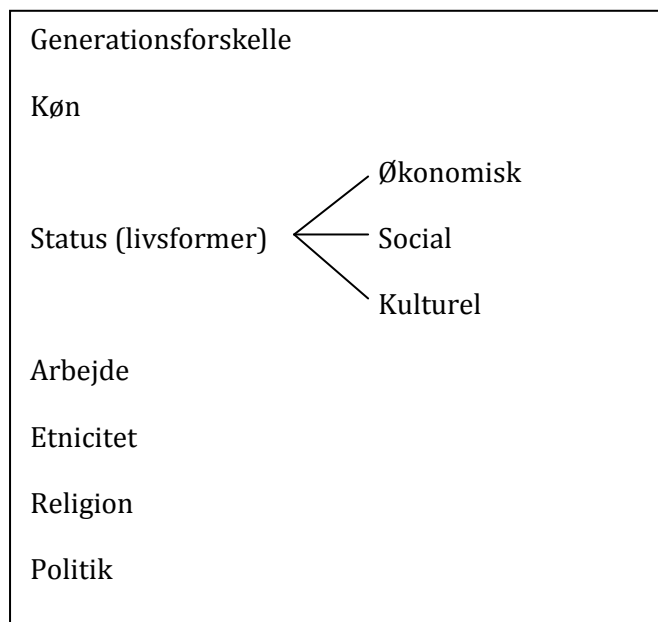
På baggrund af ovenstående introduktion til de problemstillinger, som dannelsen til aktivt demokratisk medborgerskab fremdrager, vil vi i det følgende introducere en didaktisk model, som både er inspireret af Klafkis forestilling om dannelse til solidaritet og fællesskab og Lars-Henrik Schmidts socialanalytik (Schmidt, 1999-III). Socialanalytikken er som den klassiske dannelse en smagens dannelse, men med vægt på afsmagen. I den socialanalytiske figur, er det ikke solidariteten og fællesskabet, der i første runde er i fokus, men derimod personsindet. I dag er vi nemlig alle sammen i udgangspunktet født som certificerede medlemmer af et fællesskab, så fællesskabet kan i socialanalytikens fokus ikke længe være et mål, da det eksisterer på forhånd. Vi må derfor danne os gennem at træde ud af fællesskabet for at træde i karakter som person. Gennem dannelsen af personen styrkes evnen til at sige fra over for meget og for lidt. Det er en søgen efter den gyldne middelvej som mål for individernes tilgang til det eksisterende fællesskab.

Fælles for begge former for dannelse er friheden til at vælge mellem tilslutning til en sag eller afsmag for sagen. Dannelse er et tilbud, der ikke kan tvinges igennem. Og de følgende eksempler er tilbud, som kan medvirke i en dannelsesproces til aktivt demokratisk medborgerskab.

FIRE ARENAER

Det følgende er et forslag til, hvordan man kan arbejde med en kombination af sociologiske, antropologiske, religiøse og politiske grundtemaer og spørgsmål genereret af arenaerne, der omgiver det socialanalytiske kors med de fire verdenshjørner Nord, Syd, Øst og Vest. Det horisontale plan lokaliserer behandlingen af temaerne fra det lokale til det globale. Det vertikale plan beskriver temaerne set fra det alment generelle plan til det individuelt biografiske plan.

Temaer:

Temaet Generationsforskelle illustreres i arenaerne i figur 2 nedenfor.

Figur 2: Fire arenaer: civilsamfundet mellem det lokale og det alment generelle plan, staten mellem det globale og det alment generelle plan, personskabet mellem det lokale og det individuelt biografiske plan og markedet mellem det globale og det individuelt biografiske plan.

Det alment generelle plan

GENERATIONSFORSKELLE			GENERATIONSFORSKELLE		
civilsamfund			staten		
Lokalt/kommune	region	DAN	MARK	EU/Afrika	Globalt/FN
Lokalt/kommune	region	DAN	MARK	EU/Afrika	Globalt/FN
personskab			marked		
GENERATIONSFORSKELLE			GENERATIONSFORSKELLE		

Det individuelt biografiske plan

Udtrykket 'civilt samfund' forklares i Leksikon for statskundskab (1997), som "samlebetegnelse for de grupperinger, foreninger og organisationer, som eksisterer imellem og uafhængigt af privatsfæren og staten i et demokratisk samfund". Begrebet føres tilbage til 1600-tallet, bl.a. Hobbes og Locke.

En stat er en organisation med egen **fyrste (regering)**, der har **suverænitet** over et geografisk mere eller mindre afgrænset område.

For at en stat - udadtil - kan betegnes en stat, skal fire punkter være opfyldt:

1. Den har et (i det mindste delvist landbaseret) territorium,
2. Den har en fastboende befolkning,

3. Den har en anerkendt regering, som...
4. kan have officielle forbindelser til andre stater.

Indadtil betegnes en stat ved et system af politiske institutioner, der har eneret på magten til at fastsætte og opretholde en given retsorden inden for sit territorium og det over for sin befolkning.

Staten er et ofte anvendt udtryk for hele regeringsapparatet, men kan også adskilles herfra, idet regeringen og dens embedsmænd hele tiden skiftes ud, mens staten består. Ifølge sociologen [Max Weber](#) kan staten defineres som den organisation, der i "et menneskeligt samfund succesfuldt gør krav på at have monopol på udøvelsen af legitim vold".

"Stat" forveksles ofte med "[nation](#)", men hvor "nationen" betegner den gruppe mennesker, der lever i det ovennævnte område, så er staten den enhed, der udøver den særlige magt, som den har monopol på: Magtudøvelser som, hvis de udføres af andre end staten, betragtes som forbrydelser eller vold: Kun en stat kan ekspropriere, arrestere, frihedsberøve eller henrette. Statens magtmonopol udøves af politi og militær. Staten omfatter også de organisationer, hvor de regler vedtages, som bestemmer, hvornår den må anvende sin særlige magt og til hvad, og staten omfatter de organisationer, som kan sætte de samme regler ud af kraft, f.eks. ved militær undtagelsestilstand. Filosofen [Carl Schmitt](#) definerede suveræniteten som dette at beherske undtagelsestilstanden.

I moderne demokratiske stater kan staten kun fremstå som legitim ved at hævde at den udøver sin magt på vegne af kollektivet. Dette er ikke en forudsætning for stater i almindelighed. Den danske konge under enevælden støttede således sin legitimitet på "Guds nåde", og Ludvig den 14. af Frankrig sagde: "Staten - det er mig" (<http://da.wikipedia.org/wiki/Stat>).

Personskabet. Vi står ifølge Lars-Henrik Schmidt som individer i personskabets æra, hvor personer præsenterer sig ved at gøre deres særlige projekter gældende.

Markedet dækker i dag over næsten alt, der har værdi. Arbejdskraft, mad, fritid, oplevelser, følelser - er blevet gjort til varer på markedet, og gør på en måde vareverdenen til den virkelige verden. Alle udsættes for denne påvirkning, og det er vanskeligt at undgå logikken: det, der har en høj salgsværdi (det som rangeres højt på markedet), er det, som har værdi (<http://www.leksikon.org/art.php?n=1666>).

Hvert tema kan belyses ved hjælp af egenskaberne ved de enkelte felter. I eksemplet i figur 2 er valget faldet på generationsforskelle. Generationsforskelle kan f.eks. placeres i det nordvestlige felt med henblik på at belyse forskellenes betydning i civilsamfundet i den lokale, regionale eller danske kontekst i det 21. århundrede sammenlignet med forskellenes betydning set gennem det alment generelle plan i de forskellige kontekster.

Generationsforskelle kan placeres i det nordøstlige felt med henblik på at belyse forskellenes betydning for staten mellem det alment generelle plan, hvor betydningen kan tolkes som "statsdannelse" eller ideologiske statsapparater⁵ i det 21. århundrede, eller placeres på det globale

⁵ Ideologiske statsapparater: [Louis Althusser](#) (1918-1990) analyserede [ideologiers](#) rolle med begrebet ideologiske statsapparater. Teorien om falsk [bevidsthed](#) som [Marx](#) grundlagde med sin teori om varens fetichformer anså Althusser for utilstrækkelig til en forståelse af den fuldt udviklede kapitalisme. Som et

plan, hvor den geografiske udbredelse spiller en rolle for belysningen af generationsforskellene i de forskellige kontekster.

Generationsforskelle kan også placeres i det sydvestlige felt med henblik på at belyse forskellenes betydning for personskabet i den lokale, regionale eller danske kontekst i det 21. århundrede sammenlignet med en belysning af forskellenes betydning for personskabet i det individuelt biografiske perspektiv i de forskellige kontekster.

Generationsforskelle kan endelig placeres i det sydøstlige felt i markedet i Danmark mellem det globale og det individuelt biografiske til belysning af generationsforskellenes forskellige betydning i de forskellige kontekster markedet relateres til.

METODEOVERVEJELSER

Med baggrund i ovenstående socialanalytiske kort kan der etableres et gruppearbejde f.eks. med fokus på generationsforskellenes betydning i de forskellige arenaer. Vi foreslår, at der arbejdes ud fra f.eks. følgende tre spørgsmål:

1. Spørgsmål: Hvad betyder generationsforskelle for din tænkte deltagelse i aktiviteter uden for hjemmet belyst ud fra ovenstående arenaer?
2. Spørgsmål: Er der forskel på generationsforskellenes betydning for din tænkte deltagelse lokalt, regionalt, i Danmark, i EU/Afrika og globalt, belyst ud fra et individuelt biografisk eller/og et alment generelt perspektiv?
3. Spørgsmål: Hvilken af ovennævnte positioner prioriterer du/I?

Grupperne kan vælge mellem følgende temaer: generationsforskelle, køn, status (livsform), arbejde, etnicitet, religion og politik. Alle temaerne kan behandles ud fra ovenstående tre spørgsmål. Gruppen beslutter, hvem der skal starte med at besvare det første spørgsmål knyttet til det nordvestlige felt med henblik på at belyse generationsforskellenes betydning i den lokale danske kontekst i det 21. århundrede, sammenlignet med en belysning af den alment generelle betydning for opfattelsen af forskellene i dette felt.

Den valgte kursist fremlægger sine overvejelser for de øvrige gruppemedlemmer, som kan stille spørgsmål til kursistens fremstilling. Hver deltager må stille et til to spørgsmål, før turen går videre til næste kursist.

Efter en og en halv times gruppearbejde fremlægger grupperne deres refleksioner i plenum. Gruppen vælger en repræsentant fra gruppen til at fremlægge hovedaspekterne vedr. det behandlede tema. Gruppemedlemmerne kan herefter supplere med kommentarer.

Hver gruppe har ti min. til fremlæggelse i plenum, hvorefter underviser samler hovedpunkterne op og supplerer med viden, der kan berige den afsluttende behandling af temaet på ca. 30 min.

Gruppearbejdet er blot ét eksempel på en metodisk tilrettelæggelse af undervisningen. Underviserne skal naturligvis anvende de metoder, der bedst egner sig til det danskniveau, de arbejder med.

eksempel forsøgte han at vise, hvorledes den politisk-juridiske overbygning måtte forstås som et eksempel på, at ideologien har udviklet en særlig materiel praksis, der bidrager til at reproducere de herskende magtforhold.

Til belysning af det alment generelle kan det anbefales at anvende bogen *Medborger i Danmark* (s. 55ff.) - *En håndbog for nye borgere om det danske samfund – familie og samfund* (2007). Kbh.: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. Bogen er oversat til 17 sprog. Hvis kursisterne er analfabeter, kan de historiske aspekter udredes i samarbejde med underviser.

Eksempler på spørgsmål, der kan arbejdes med, og som relaterer sig til afsnit i bogen *Medborger i Danmark*:

1. Hvor mange indbyggere bor der lokalt?
2. Hvordan er fordelingen på køn?
3. Hvordan er fordelingen på etniske grupper?
4. Hvad vil det sige at være aktiv medborger i det lokale område?
5. Hvad vil det sige at være aktiv medborger i det regionale område?
6. Hvad vil det sige at være aktiv medborger i Danmark? I EU? I Afrika? Globalt? I FN-regi?
7. Hvad betyder lokalt demokrati?
8. Hvad betyder regionalt demokrati?
9. Hvad betyder nationalt demokrati?
10. Hvad betyder EU-demokrati?
11. Hvad betyder afrikansk demokrati?
12. Hvad betyder globalt demokrati?
13. Hvad betyder FN-demokrati?
14. Hvordan styres der lokalt, regionalt, nationalt, i EU, i Afrika, globalt og i FN?
15. Hvordan bliver man borger lokalt, regionalt, nationalt, i EU, i Afrika, globalt og i FN?
16. Hvad betyder det lokale, det regionale, EU, Afrika, det globale og FN for familien?
17. Hvor går man i skole? Lokalt, regionalt, nationalt, i EU, i Afrika, globalt og i FN?
18. Hvor kan man arbejde? Lokalt, regionalt, nationalt, i EU, i Afrika, globalt og i FN?
19. Hvilken sammenhæng er der mellem den enkelte families økonomi og det lokale, det regionale, det nationale, EU, Afrika, det globale og FN?
20. Hvad betyder det lokale, det regionale, det nationale, EU, Afrika, det globale og FN for udøvelsen af kultur og fritid?
21. Hvad betyder det lokale, det regionale, det nationale, EU, Afrika, det globale og FN for sundhed?

22. Hvad betyder det lokale, det regionale, det nationale, EU, Afrika, det globale og FN for sygdom?

23. Hvilke helligdage og højtider er der lokalt, regionalt, nationalt, i EU, i Afrika, globalt og i FN-regi?

Til spørgsmål 4-23 kan der endvidere knyttes spørgsmål om forholdet mellem etik, moral og medborgerskab. F.eks.: Hvilke etiske – moralske aspekter knytter sig til at være aktiv medborger i det lokale område? Man kan også spørge om, hvilke demokratiske værdier, der knytter sig til temaerne: generationsforskelle, køn, status (livsform), arbejde, etnicitet, religion og politik. Eller hvilke etiske og værdimæssige konflikter der knytter sig til begrebet medborgerskab i lyset af betydningen af: generationsforskelle, køn, status (livsform), arbejde, etnicitet, religion og politik set ud fra en lokal, regional eller en dansk kontekst i det 21. århundrede.

Temaerne generationsforskelle, køn, status (livsform), arbejde, etnicitet, religion og politik samt spørgsmålene 4-23 kan endvidere belyses ud fra spørgsmål om retfærdighed, fundamentalisme, radikaliserings, tolerance, frihed, ulighed, uretfærdighed og trosfrihed, menneskerettigheder og børns rettigheder. Endvidere kan etiske overvejelser over naturgrundlaget inddrages i medborgerskabsperspektiv f.eks. med henblik på overleveringen af Jorden til næste generation. Temaerne og spørgsmålene kan også inddrage vægningen af individualitet og fællesskab i relation til temaer og spørgsmål med henblik på at forstå den aktuelle værdi- og identitetspolitik, der føres på det lokale, regionale og nationale plan m.m.

VIDEN – FÆRDIGHEDER OG KOMPETENCER

Nogle af spørgsmålene forudsætter en viden hos kursisten. Det gælder viden om modeller for medborgerskab og en viden om, hvad det vil sige at være borger og medborger samt statsborger (figur 1, s. 8 ff.). Disse spørgsmål uddybes i grundbogen: Korsgaard, Ove, Sigurdsson, Lakshmi og Skovmand, Keld (2007): *Medborgerskab – et nyt dannelsesideal?* Kbh.: Religionspædagogisk Forlag. Og det er disse spørgsmål, der bringes i spil, når temaerne placeres i arenaerne i figur 2 side 13.

Det er et åbent spørgsmål, om kursisterne først skal bibringes den faktuelle viden eller om de først skal arbejde med behandlingen af temaerne og spørgsmålene i relation til udfordringerne i arenaerne i figur 2. Det kommer formentlig an på, hvilke boglige forudsætninger kursisterne har. Hvis de har mange boglige forudsætninger, vil det formentlig berige undervisningen, hvis underviseren fremlægger og diskuterer, hvilke demokratiopfattelser, opfattelse af statsborgerskab og medborgerskab, der tages udgangspunkt i i undervisningen sammenlignet med kursisternes egen opfattelse af begreberne, inden kursisterne selv skal arbejde med temaer og spørgsmål i gruppearbejdet med henblik på at udvikle kompetencer i aktivt medborgerskab. Undervisningen kan således tage afsæt i en begrænset encyklopædisk viden eller en kanon om demokrati og medborgerskab. Men som påpeget ovenfor kan en sådan material dannelse ikke alene bibringe den viden og de færdigheder, som er forudsætningen for at udvikle demokratiske kompetencer eller et aktivt medborgerskab.

Hvis deltagerne er uden eller kun har få forudgående boglige forudsætninger, vil det formentlig være bedst at arbejde med simple problemstillinger ud fra temaer og spørgsmål med henblik på at kunne syntetisere opnået viden og færdigheder til kompetencer i aktivt medborgerskab gennem beskæftigelsen med stoffet. Både den materiale og den formale tilgang har sine mangler, derfor må man samtidig tage afsæt i kursistens kategoriale møde med verden gennem aktioner ud fra skolen. Det

vil sige at møde kursisten med udgangspunkt i om muligt at forstå, hvor fremmed vores verden kan forekomme kursisten, når kursisten møder vor verden i det ukendte.

Hvis en demokratisk dannelse skal opnås, kræver det en gensidig anerkendelse, hvor såvel kursist som underviser må tilstræbe en enighed om nogle grundlæggende antagelser om frihed og folkestyre, der bygger på forfatningspatriotisme, samtidig med at forskelligheden mellem kursist og underviser må respekteres. Denne anerkendelse nås kun gennem hårdt arbejde, hvor begge parter må åbne sig kategorialt for verden. Undervisningen der skal realisere dette mål, skal ifølge Klafki være eksemplarisk undervisning og læring, der fører kursisten fra det specielle mod almene kategoriale indsigter, der kan omsættes i viden om demokrati, færdigheder og kompetencer i aktivt medborgerskab.

REFERENCER

Andersson, M.; Hansbøl, G (2006). *Dannelse til demokratisk medborgerskab*. Kbh.:

Efterskoleforeningens Forlag

Hansen, Mogens Herman (2005): *Det athenske demokrati – og vores*. Kbh.: Museum Tusulanums Forlag.

Kant Immanuel. (2000 [1784]). *Besvarelsen af spørgsmålet: Hvad er oplysning?* 3. oplag, 1. udgave. Århus N: Slagmark.

Kant, Immanuel. (2000 [1803]). *Om pædagogik*. Gylling: Klim

Klafki Wolfgang (1993). *Neue Studien zur Bildungstheorie und Didaktik*. 3. Auflage. Weinheim und Basel: Beltz Verlag.

Klafki, Wolfgang (1995). *Core Problems of the Modern World and the Tasks of Education. A Vision for International Education*. Kbh.: Danmarks Lærerhøjskole, Didaktikprogrammet, foredrag 04.10.1995.

Klafki Wolfgang. (2001): Zur Frage eines zeitgemässen Bildungsbegriffs. I: Harbsmaier, Eberhard; Schweitzer, Friedrich; Klafki, Wolfgang; Baldermann, Ingo. *Elementarisering*. Løgumkloster, Folkekirkens Pædagogiske Institut. S. 24-44.

Klafki, Wolfgang (2001 [1985] 2001). *Dannelsesteori og didaktik – Nye studier*. Århus N: Klim.

Korsgaard, Ove (2004): *Medborgerskab, identitet og demokratisk dannelse*. Kbh.: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.

Korsgaard, Ove, Sigurdsson, Lakshmi og Skovmand, Keld (2007): *Medborgerskab – et nyt*

dannelsesideal? Kbh.: Religionspædagogisk Forlag.

Kristensen, Hans Jørgen og per Fibæk Laursen (red.)(2011). *Gyldendals pædagogikhåndbog*, Kbh.: Gyldendal.

Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration *Medborger i Danmark* (s. 55ff.) - *En håndbog for nye borgere om det danske samfund – familie og samfund* (2007). Kbh.: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.

Schmidt, L.-H. (1999): *Diagnosis III – Pædagogiske forhold*. Kbh: Danmarks Pædagogiske Institut.

FORSLAG TIL UNDERVISNINGSFORLØB

VANDFORSYNING

Målgruppe: DU2.4

Af Sprogcenter Sydfyn, CBSI, AOF

Situation: Vi lukker for vandet – skolen skal spare

1. Viden (kognitivt)
 - Vandforbrug
 - Betaling (for hvad)
 - Anvendelse af vand
 - Ressourcer (overflade/grundvand)
 - Spildevand

Eksempel – Personligt – analyse – Hvad gør I i hjemmet?
Forholden sig til hvad du gør/kan gøre i den konkrete situation
Praksis i hjemlandet?
2. På skolen. Case: Generalforsamling i beboerforening
Læsning af forslag til generalforsamling i beboerforeningen
 - a. Deltagelse i generalforsamling/møde
 - b. Spørgsmål: Vandspareforanstaltninger – hvordan? Hvorfor? Betaling? Hvordan?

Beslutningsproces

 - c. Spørgsmål – holdning
 - d. Solidarisk betaling?
 - e. Betaling ud fra måling?
3. Uden for skolen
 - a. Besøg på et vandværk og et værk med forarbejdning af spildevand til belysning af ovenstående problemstillinger

Politik – aktivt medborgerskab

 - a. Vand som en knap ressource, lokalt, nationalt og globalt niveau
 - b. Betydningen af rent vand for sundhed
 - c. Vandpolitikker i historisk belysning

Politik – aktivt medborgerskab gennem politisk deltagelse og medindflydelse på beslutninger.

KORSANG

Målgruppe: DU1,2,3

Af Sprogcenter Holbæk, Esbjerg Odense og IA Sprog

1. Viden om kærlighed – erindringspolitik (kognitivt)
Roselil og hendes moder
Det var en lørdag aften
Billeder til illustration af sang/rollespil
Kursister fortæller om egen sangtradition og medbringer sange fra hjemlandet, der synges
Kærlighedens praksis i hjemlandet?
Hvad kan begrunde en kærlighedens praksis?
2. På skolen. At synge på skolen på klasseniveau og skoleniveau
Fælles skolekor
Kursistråd ordner tilmeldingen til skolekoret
3. Uden for skolen eller ind på skolen
 - a. Inviterer gæster ind på skolen
 - b. Går i byen med sangen

Politik – aktivt medborgerskab gennem politisk deltagelse og stillingtagen på baggrund af erindringspolitiske elementer.

OPDRAGELSE

Målgruppe: DU2, modul 1 og 2

Metode vælges efter gruppens forudsætninger og aldersmæssige og kulturelle sammensætning.

Af Lærdansk Odense og Esbjerg

Materialt:

Gruppen valgte at arbejde med emnet: Opdragelse.

Vi tog afsæt i følgende tekst fra side 58 i Medborger i Danmark, udgivet af Ministeriet for flygtninge og indvandrere 1. oktober 2002 og oversat til adskillige sprog, hvilket vil sige at der er chance for, at en del kursister vil kunne læse teksten på deres eget sprog.

Tekst:

Børn skal høres og gives omsorg

I Danmark opfattes børn i almindelighed som selvstændige væsener, som voksne skal lytte til og inddrage i beslutninger, der vedrører dem, så snart de kan.

Både i familier, daginstitutioner og skole lægges der vægt på, at børn lærer at tage ansvar og vise hensyn i det omfang, de kan i forhold til deres alder og modenhed.

Børn har ifølge lovgivningen ret til omsorg og tryghed og skal behandles med respekt for deres person. Det er derfor forbudt og strafbart at slå børn eller på anden måde udøve vold mod dem. Dette gælder også omskæring af piger, der virker lemlæstende og har meget alvorlige følger for pigerne.

Formalt:

- Konkretisere
- Opbygge et ordforråd, italesætte

Verber for daglige gøremål og modalverber tages i brug for at anskueliggøre betydningen af de med rødt markerede ord:

Børn skal høres og gives omsorg

I Danmark opfattes børn i almindelighed som **selvstændige** væsener, som voksne skal **lytte til** og **inddrage** i **beslutninger**, der **vedrører** dem, så snart de kan.

Både i familier, daginstitutioner og skole lægges der vægt på, at børn lærer at **tage ansvar** og **vise hensyn** i det omfang, de kan i forhold til deres **alder og modenhed**.

Børn har ifølge lovgivningen ret til **omsorg og tryghed** og skal behandles med **respekt for deres person**. Det er derfor **forbudt og strafbart** at slå børn eller på anden måde **udøve vold** mod dem. Dette gælder også **omskæring** af piger, der virker **lemlæstende** og har meget **alvorlige følger** for pigerne.

Andre forslag til arbejde med forståelse af teksten:

- Teksten oversættes til en læse-let version og udvikles til close-opgave.
- Betydning og diskussion af specifikke ord, ordkort – forklar.
- Hvem? Relation, rolle: du som barn, voksen, søskende, bedsteforælder.
- Hvornår? Før, nu, når du får børn? Tidsaksen i Gorm Hnabøls Arenamodel.
- Hvor? I dit hjem, i børneinstitutionen, i dit hjemland. Stedsaksen i Gorm Hansbøls Arenamodel
- Antonymer og synonymmer.
- Hvordan foregår det i dit hjem? Fortæl, mundtligt og skriftligt.

Kategorialt:

- Hvordan foregår det i dit barns børnehave?
- Hvordan får du indflydelse på hvordan det forgår i dit barns børnehave?
- Dagsorden, mødekultur, skriftlige henvendelser.
- Forældreråd.
- Børnehavens bestyrelse.
- Kommunalbestyrelse.

BOLIG

Målgruppe: DU2 Modul 3 / DU1 Modul 5

Af Sprogcenter Hellerup, IA, VSK

Fokus: Aktivt medborgerskab i relation til bolig.

- Hvem bestemmer hvor man kommer til at bo?
- Hvad bliver der krævet af dig som medborger i relation til hvor du bor?

Forløb:

1. Forforståelse
Brainstorming om bolig i grupper eller par. + Bearbejdelse af feed-back, arbejder sig mod medborgerskab.
2. Boligtyper og hvem bor hvor?
 - i historisk perspektiv.
 - Økonomi.
 - Regulering fra statens side, Ghettoer mv., socialt boligbyggeri
3. Rettigheder og pligter mht. bolig.
 - uskrevne regler
 - husorden, vejlæg, grundejerforening, boligbestyrelse, andelsboligforening, andelsbestyrelse.
 - Økonomi, du skal betale husleje og ejendomsskat mv.
4. Ud af huset:
Kursister med eller uden lærer besøger og taler med:
 - Lejernes LO
 - et boligselskab
 - et boliganvisningskontor
 - et møde i en boligbestyrelse
 - en beboerklub/ medborgerhus
 - en boligretssag
5. Efterbearbejdelse:
 - f.eks. at skrive et forslag, en anmodning til et boligbestyrelse, til kommunen om bolig.
 - læserbrev eller andet.

Politik – aktivt medborgerskab gennem politisk deltagelse og medindflydelse på beslutninger.

FORÆLDREMØDE I EN BØRNEINSTITUTION

Målgruppe: DU2.3

Af Sprogcenter Nordsjælland

Mål: Deltagelse i møder i børnehaver eller skoler som et led i demokratiprocesen – indflydelse. Eventuelt brug af medborgerbogen *Medborger i Danmark* om børnehaver på div. sprog.

3. Viden (kognitivt)

- Forforståelse: Mindmap - børnehave
- Film der viser et forældremøde i en børnehave med børn/forældre med anden etnisk herkomst end dansk
- Ny mindmap: forældremøde
- Tekst om forældremøde med billeder

4. På skolen - Case story:

Ali og Fatma har fået en invitation til forældremøde i deres barns børnehave. De er meget usikre og nervøse og bange for at gå til mødet, da deres dansk er på lavt niveau. Og de har endnu ikke lært at afkode de normer, der eksisterer i en børnehave. De kender ikke formålet med mødet eller deres egen rolle. De er usikre på, om de skal deltage eller ej.

- Hvad mener kursisterne på holdet?
- Hvordan kan kursisterne hjælpe Ali og Fatma?
- Læreren uddeler en indbydelse til et forældremøde med en dagsorden. Læreren gennemgår og forklarer betydningen af de enkelte punkter.
- Læreren laver et oplæg til gruppediskussion med afsæt i de to ovennævnte spørgsmål, der skrives på tavlen.
- Grupperne dannes og kursisterne diskuterer oplægget evt. i par.
- Gruppernes resultat/svar skrives på tavlen. Eventuelt divergerende svar diskuteres i plenum. Arbejdet skulle gerne give Ali og Fatma værktøjer til at tage stilling til deres problem om deltagelse i forældremødet i daginstitutionen.

Rollespil

- Situation: Forældremødet i Fatma og Alis børnehave.
- Vi bygger en situation op med deltagelse af kursisterne og lærerne som henholdsvis pædagoger og forældre med udgangspunkt i den konkrete dagsorden.

5. Uden for skolen

- Læreren arrangerer overværelse af et forældremøde i en børnehave.
- Der bliver taget billeder
- Med udgangspunkt i oplevelsen af forældremødet skriver kursisterne tekster til billederne
- Billederne udstilles i sprogskolens kantine

Politik – aktivt medborgerskab gennem politisk deltagelse og medindflydelse på beslutninger.

FORENINGSLIV I DANMARK

Målgruppe: DU3

Af Sprogskolen, Bornholms Erhvervsskole, AOF Sydfyn Sprogcenter, Bornholms Sprogskole og CBSI/Sprogcenter

Gode grunde til at undervise i foreningsliv i Danmark:

- Demokrati og medborgerskab er en del af pensum på DU3.
- Aktiv deltagelse i foreningslivet i DK giver 15 point i Integrationsministeriets pointsystem ifm. ansøgning om tidsubegrænset ophold.
- Foreningslivet er en vigtig del af dansk kultur og dansk demokratiopfattelse.
- Kursisterne kan motiveres til selv at deltage i det danske foreningsliv som en del af deres aktive medborgerskab i Danmark.
- Emnet giver vigtig forforståelse for kursistrådets arbejde på sprogskolen, og det kan være en hjælp til dannelsen af et kursistråd, hvis et sådant ikke allerede findes.

Undervisningsplan:

Kognitiv del / forforståelse:

- Brainstorm: Hvad er en forening?
- Danmark – foreningernes land (introduktion v/ underviseren).
- Gruppearbejde: Findes der foreninger i kursisternes hjemlande?
- Findes der folkeoplysende virksomhed i kursisternes hjemlande?

Efterfølgende aktiviteter på sprogskolen:

- To oplægsholdere (fx formand for en lokal idrætsforening og for en lokal boligforening). Emne: sådan danner man en forening.
- Lav et sæt vedtægter.
- Vælg en lokal forening, du kunne have interesse i at melde dig ind i. Hvordan gør du? Hvad koster det?
- Hvad vil det sige at arbejde som frivillig i en forening?
- Vælg en type frivilligt arbejde og søg efter frivilligt job på internettet.

Ekskursioner:

- Besøge en forening
- Kursisterne laver interviews med frivillige trænere eller lign. i foreninger.

Materialer:

This is Denmark, film
Medborger I Danmark, Integrationsministeriet, 2007

www.frivilligjob.dk

www.frivillige.dk

www.folkesundhed.kk.dk

<http://www.kk.dk/Borger/KulturOgFritid/IntegrationIFritidslivet/HjaelpTilIntegration/KurserogForedrag/UndervisningOmForeningsliv.aspx> - vælg *undervisning om foreningsliv*

Materialer til underviserens baggrundsviden:

- Lars Løkke Rasmussen, Foreningshåndbogen, Kommuneinformation, 1994
- Min foreningshåndbog, Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger, Kroghs Forlag, 2005
- Robert Eggensen, Foreningsbestyrelsen, Eggensens Forlag, 1996
- Jens Christian Nielsen m.fl., Ungdom og foreningsliv, Roskilde Universitetsforlag, 2004
- Mogens Karbo (red.), Folkeoplysningsloven med kommentarer, Kommuneinformation, 2004

<http://www.kk.dk/Borger/KulturOgFritid/IntegrationIFritidslivet/HjaelpTilIntegration/KurserogForedrag/~media/E4E4CFBD421345E7978AD77087BC87E7.ashx>

<http://www.kk.dk/Borger/KulturOgFritid/IntegrationIFritidslivet/OmIntegrationogFritid.aspx>

YTRINGSFRIHED I

Målgruppe: DU3 modul 4 og 5

Af Guldborgsund Sprogcenter, Holbæk Sprogcenter, Køge Sprogcenter og Næstved Sprog- og Integrationscenter

Fokus: Aktivt medborgerskab i relation til de demokratiske processer på sprogcentret og lokalpolitikken.

1. Viden: (kognitivt)

- Forforståelse: Mindmap – ytringsfrihed samt kursisternes egne fortællinger
- Gennemgang af ytringsfrihed set fra et historisk perspektiv
- Ytringsfriheden som en grundlovssikret ret og dens lovmæssige begrænsninger (herunder racismeparagraffen og tavshedspligten)
- Sproglige kompetencer: argumentationsteknik, læserbrevet som genre

Materiale: Grundloven på let dansk §77, www.nyidanmark.dk, film fra www.ft.dk, "Og i øvrigt synes jeg": Carsten Skovgaard Jensen, Eksempler på ekstreme ytringer m.m.

2. På skolen:

- Case story hvor kursisterne skal forholde sig til nogle ytringsfrihedsrelaterede problemstillinger
- Deltagelse i et kursistrådsmøde eller besøg af kursistrådsmedlem i klassen
- Produktion af læserbreve til skolebladet

3. Uden for skolen:

- Læsning af læserbreve fra lokalavisen
- Læsning af blogs
- Besøg i byrådssalen
- Besøg på den lokale avis eller besøg af journalist i klassen

Politik: Aktivt medborgerskab gennem politisk deltagelse og medindflydelse på beslutninger.

YTRINGSFRIHED II

Målgruppe: DU3 modul 3, 4 eller 5

Af Københavns Sprogcenter og Odense Lærdansk

Emne og indholdsfokus:

Aktivt medborgerskab i relation til ytringsfrihed

Sprogligt fokus:

Kommunikationskompetence mht. tabeller, lovtekster, interviews, læserbreve mm.

Problemstilling:

Danskere og indvandreres holdning til ytringsfrihed – er der forskel?

Undervisningsforløb:

1. Forforståelse:

Hvad forstås ved begrebet 'ytringsfrihed'? Oplever du, at du kan ytre dig i de sammenhænge du indgår i Danmark? Kan man sige og skrive alt hvad man vil?

Arbejdsform: Brainstorm ved hjælp af Cooperative learning-strukturen 'Møde på midten'

2. Videnstilegnelse:

- a. Grundlovens § 77 ang. ytringsfrihed samt Straffelovens blasfemi- og injurieparagraf.
- b. Uddrag af 'En fælles fremtid – handlingsplan om forebyggelse af ekstremistiske holdninger og radikaliserings blandt unge', Regeringen/Integrationsministeriet, 2009
- c. Tabel 5.2 samt konklusion s. 9 i 'Regeringens tænketank: Værdier og normer – sammenligning med etniske danskere', 2007.

d. Kap. 14: Trykkefrihed og samfundsdebat i 'Demokratikanon, Udvalget til udarbejdelse af en demokratikanon og Undervisningsministeriet', 2008

Arbejdsform: Pararbejde på baggrund af spørgsmål med efterfølgende fremlægning i plenum

3. Interviews:

Spørgsmålet: "Hvor enig eller uenig er du i, at alle grupper – også grupper med yderligtgående holdninger – bør have ret til at holde møder og tale deres sag" (Tabel 5.2) stilles til medkursister og lærere samt danskere og indvandrere udenfor skolen.

Diskussion: stemmer egen empiri overens med empirien i Regeringens tænketank? Er der noget i svarene der undrer jer? Hvilke grunde kan der være til at der svares som der gør?

Diskussionen og kursisternes indsamlede resultater koordineres i fire-mandsgrupper, hvorefter Cooperative learning-strukturen 'Tre til te' anvendes til at formidle resultater grupperne imellem. (Se: Kagan, Spencer og Stenlev, Jette: Cooperative Learning, Alinea, 2009)

4. Læserbrev:

Resultater af arbejdet formuleres som læserbrev til et skoleblad, lokalblad eller dagblad.

PLEJEHJEM - HVAD GØR VI MED VORES ÆLDRE?

Målgruppe: DU1, modul 4-6

Af Sprogcenter Aalborg og Sprogcentret Haderslev

Viden:

Opbygning af faktuel viden og ordforråd bl.a. gennem brug af billedmateriale:

Kommunens rolle: visitation, brugerbetaling, boligtilskud, medicintilskud, hjælpemidler. Pension. Hverdagen og aktiviteter på plejehjem, faggrupper på plejehjem mm.

På skolen:

1. Praksis i Danmark

Case: En ældre kvinde, Else, kan ikke klare sig i sit hjem længere. Hun skal flytte: Hvorhen, hvorfor, hvad med hendes familie? osv.

2. Praksis i hjemlandet

- I nationalitetsgrupper: Fortæl ud fra billeder fra hjemland om de ældres situation; hvad er fælles?
- Skriv en kort tekst om ældre i dit hjemland
- Fremlæg for resten af holdet + diskuter: Hvad er fælles/forskelligt fra land til land?

3. En frivillig/besøgsven kommer i klassen og fortæller

- Forbered spørgsmål til frivillig (forforståelse)
- Besøg af frivillig/besøgsven, der fortæller om et familiemedlem på plejehjem
- Skriv nogle sætninger om den frivilliges familiemedlem

4. Planlægning af besøg på plejehjem

- Find plejehjem: Hvor ligger der plejehjem?
- Planlæg transport (busplaner)
- Forbered spørgsmål til plejhjemsbesøg (forforståelse)

Uden for skolen:

Plejehjemsbesøg

- stil spørgsmål til plejhjemsbeboer
- stil spørgsmål til sosu-assistent
- tag billeder (hvis det er muligt)

Efterbehandling af plejhjemsbesøg: Hvordan ville det være, hvis de gamle fra dit hjemland (punkt 2) boede i Danmark?

Politisk – aktivt medborgerskab:

Diskussion: Hvad er godt og hvad er dårligt ved plejehjem?

Er etniske plejehjem en mulighed – fordele og ulemper?

Hvordan kan man gøre plejehjem bedre? Kan du selv blive besøgsven på plejehjem?

Beboerråd på plejehjem

KOMMUNEN

Målgruppe: DU1 modul 5-6

Af Sprogcenter Thisted, Viborg og Randers

Emne: Hvad er kommunen?

Viden:

- Ord/begreber om kommunen
- Hvilke pligter og rettigheder har jeg?
- Kommunens opbygning
- Kommunens forskellige funktioner

På skolen:

Forforståelse: Mind map: Hvad kender vi til kommunen?

- Kursisterne fortæller først, hvad de kender til kommunen
- Hvad bruger jeg kommunen til?
- Hvem har jeg kontakt til på kommunen?
- Undervisning i at kontakte kommunen via kommunens hjemmeside
- Læreren præsenterer kommunens formelle funktion: de forskellige forvaltninger, byråd, borgmester
- Finde et spørgsmål som formuleres i et brev og sendes til en kommunal instans. F.eks. med flg. problemkerne: Om muligheden for at få etableret svømning i den lokale svømmehal kun for kvinder.

Uden for skolen:

Besøgene udenfor skolen er meget vigtige, fordi de har mindst 2 formål:

1. Det ene er, at kursisterne får et kendskab, et forhold til og en viden om kommunen, samt måske at se sig selv i forhold til kommunen.

Baggrund: Vi har oplevet, at mange kursister har negative erfaringer, ja måske ligefrem angst overfor offentlige instanser, så derfor er det vigtigt at vise dem, at kommunen er et neutralt demokratisk organ, som er et serviceorgan for borgerne.

2. Det andet formål er, at der indsamles brochurer, skemaer, pjecer etc., som bliver brugt til at undervise i dansk – evt. skal læreren lise materialet ned før brug i klassen.
3. Det er vigtigt for DU1 kursister at se det, vi taler om i klassen, i virkeligheden, da det er vanskeligt at fastholde og skabe sprog ud fra abstraktioner.

Konkrete besøg uden for skolen:

Jobcenter, byrådssal, evt. interview med lokalpolitiker eller én fra Integrationsrådet. Borgerkontoret. Hvad bruger man borgerkontoret til?

Besøg i klassen:

I forløbet inviteres en sagsbehandler ind i klassen til samtale om kommunens funktion.

Produkt:

Emnet afsluttes med at kursisterne laver plancher over kommunen og de forskellige forvaltninger. Dette fremlægger de for de andre hold på DU1.

Politik/ mål:

- Kommunen i Danmark sættes i relation til "kommunen" i kursisternes hjemlande.
- Kursisterne opnår et indblik i kommunens organisering – evt. ift. regioner, folketing – den store sammenhæng.
- Oplevelsen af at være medborger, som har mulighed for evt. at øve indflydelse på egen situation via at gøre opmærksom på egne ønsker og behov.
- At det er muligt at anke et svar selvom man får et "nej" i første ombæring (demokratisk medindflydelse og oplevelsen af aktivt medborgerskab).

REGLER - FORBRYDELSE OG STRAF

Målgruppe: DU1, modul 3-6

Af AOF, Center Fyn Sprogcenter, LærDansk Odense, Middelfart og Varde

Diskussion og afklaring af følgende (kognitivt)

- Hvad er regler?
- Hvorfor er der regler?
- Hvor er der regler?

(i betydningsafklaringen skal indgå *definition, reference og emotionel dimension*)

Brug af regler

Hvilke regler er du omfattet af eller laver du selv?

- i husstanden (børn/voksne, sengetider, spisetider, lektier, madpakkesmøring osv.)
- i familien (onkler, overhoveder osv.)

- i boligen (hegnspligt, vedligeholdelse, lejekontrakt, boligforeningens regler, beboerforeningens regler, forsikringer, osv.)
- på arbejdspladsen (mødetider, pauser, funktioner, instruktioner, maskiner, hierarkier osv.)
- i skolen (fremmøde, sygemelding, lektier, modultest, brug af lokaler, rygning osv.)
- i kommunen (fremmøde, undervisningspligt, oplysningspligt, osv.)
- i trafikken (rødt lys, hastighed, snerydning, brug af mobiltelefoner under kørsel osv.)

Hvilke regler skal vi have i klassen?

- fremmøde, lektier, brug af lokalet, mobiltelefoner, omgangsformer, respekt for pauser (tage ordet, lade andre komme til, høflighed) osv.)

Hvilke regler skal gælde for læreren?

- forberedt, dispositioner, rådighed, materialer, lærersamarbejde osv.

Hvilke regler er du **som indvandrere** omfattet af?

- Udlændingelov, integrationslov, danskuddannelseslov, lov om indfødsret osv.

Andre regler

Hvor findes der ellers regler, eksempler og brug (straffeloven, kriminalitet, forbud, miljø, arbejdsmiljø, fagretslige regler, lejelov, skilsmisser, civilret, EU-regler, internationale regler)

Uskrevne regler (kollegiale omgangsformer på arbejdspladsen, god tone, pli, sociale regler, konventioner osv. Socialgrupper og samfundsklasser)

Janteloven

Hvem laver reglerne?

Familiefar/konsensus, beboerråd, valg. Byråd, kommunalbestyrelser. Boligselskaber, grundejerforeninger, antenneforeninger, skolebestyrelser, forældreråd, øvrige bestyrelser. integrationsråd osv. Generalforsamlinger, afstemning. Folketinget. Valgbarhed, stemmeberettigelse.

Kan reglerne laves om?

Folketingsvalg, generalforsamlinger, integrationsråd, pressionsgrupper, græsrodsarbejde, sparring, politiske partier, lobbyvirksomhed, påvirke politikere, foretræde, anvendelse af medier, læserbreve, internet, blog og Facebook, generalforsamlinger, bestyrelsesarbejde, arbejdskampe, demonstrationer underskriftsindsamlinger, kursistråd osv.)

(demokrati ~ diktaturer, et-partisystemer osv. Historiske rids)

Foreninger

Hvilke foreninger eller *organisationer* er du medlem af?

- I lokalområdet? (antenneforeninger, kolonihaveforeninger, sportsforeninger, musikforeninger, beboerråd osv.)
- I lokalsamfundet (kommunen)? (menighedsråd, religiøse foreninger, boligforeninger, klubber, landbrugsforeninger osv.)
- I regionen (patientforeninger, støttegrupper for pårørende, selvhjælpsgrupper) osv.?
- På landsplan? (fagforeninger, a-kasser, pensionskasser, sygesikring, forsikringsselskaber, Coop, Danmark, Sygesikring Danmark, politiske foreninger, miljøorganisationer, patientforeninger osv.)
- På internationalt plan? (etniske foreninger, Amnesty International, Greenpeace, religiøse foreninger osv.)
- *Frivilligt socialt arbejde* (hjælpearbejde (udsatte grupper), besøgsven, indsamlinger (penge, tøj), miljøarbejde osv.)

Hvad er formålet med foreningen?

Hvilke regler gælder der?

Hvordan kan du være med til at ændre reglerne?

Hvad sker der, hvis man ikke overholder reglerne?

Hvis der er kontingent, hvad bruges det så til?

Straf og sanktioner

Hvad sker der, når man ikke overholder reglerne?

Små overtrædelser, store overtrædelser.

Hvem dømmes – og hvilket mandat har de?

- Hjemme? (far, mor, fælles)
- I familien? (hver for sig eller klanoverhoved)
- I skolen? (forstander, kursistråd)
- På arbejdet? (mellemledere, ledere, arbejdstilsyn, arbejdsret)
- I kommunen? (borgmester, kommunalbestyrelse, udvalg, sagsbehandler)
- Staten (domstole, dommere – anklagemyndighed, forsvarsadvokater, domsmænd)
- Magtens 3-delning

(Uskrevne love – hvem dømmes? Mobning, gadens parlament, gruppe(familie/nabo osv.)pres

Hvilke straffe anvendes? (husarrest, tæsk, tvangsarbejde, fjernsyns-/computerforbud, bøder, udelukkelse, fyring, hæftestraf, varetægtsfængsel, udvisning. Betinget, ubetinget. Straffeattest osv.

Alternative straffe (konfliktløsning, samfundsarbejde, resocialisering. Henrettelse. Stening osv.)

Kan man **påvirke straffen**? (klagegange, appel, appelinstanser. De forskellige retsinstanser.

Menneskerettighedsdomstole. **Korruption?**)

Straffenes størrelse – forholdet mellem forseelsen og straffen.

Hvilket værdisæt ligger til grund for strafudmålingen? (den personlige integritet? Ejendomsretten? Pengenes magt? (straffen for økonomisk kriminalitet og bankrøveri er relativt højere end straf for vold og voldtægt))

Giver høj straf mindre kriminalitet? Sammenligning med lande med hårde straffe.

Diskuter **retfærdighed** (Anatole France: "Loven er i sandhed retfærdig; det er både forbudt rige og fattige at sove under broerne i Paris.")

Hvorfor straffer man?

- Lighed for loven, retfærdighed (hvis jeg ikke må, må du heller ikke)⁶
- Afskrækkelse, forebyggelse, adfærdsregulerende (du tør nok ikke begå kriminalitet, når du ved, hvad straffen er)⁷
- Anger, fortrydelse (når du sidder inde, har du tid til at spekulere på, hvordan du bliver et bedre menneske)⁸
- (Gen)opdragelse (du påvirkes – og undervises eller arbejder – således du er bedre rustet til at indgå i samfundsnyttige sammenhænge)⁹
- Opbevaring (så længe du sidder inde, kan du i hvert fald ikke begå noget kriminelt i samfundet)¹⁰
- Hævn (øje for øje, tand for tand. Ofrene eller deres pårørende skal føle, at du også lider)¹¹

Virker straffen? Diskuter erfaringer, både fra familien og andre steder. Hvad virker bedst?

Inddragelse i undervisningen:

- Piktogrammer på offentlige steder
- Se en kriminalfilm og diskuter forbrydelsen og straffen
- Inviter kursistrådet til at fortælle, hvordan det kan påvirke skolens regler og politik
- Inviter forstanderen til at fortælle, hvilke regler skolen er underlagt
- Inviter en repræsentant for kommunen til at fortælle om regelsættet
- Inviter en repræsentant for politet
- Inviter formanden for integrationsrådet
- Inviter en politiker til at fortælle om påvirkningsmuligheder
- Inviter en fængselsbetjent
- Inviter en forsvarsadvokat

Besøg:

- politistationen

⁶ Den enkelte lovovertræder er nødt til at forstå, at handlingen har konsekvenser. På den ene eller anden måde.

⁷ Er en myte. Kriminaliteten blandt tidligere afsonere er langt højere end blandt tidligere ustraffede.

⁸ Også en myte. Tværtimod har man god tid til at planlægge næste forbrydelse bedre.

⁹ Atter en myte. Tværtimod marginaliseres, overflødiggøres og forråes man. I værste fald udvikler sociopatiske eller psykopatiske træk.

¹⁰ Eneste sandhed, men næppe nok til at legitimere lange fængselsstraffe.

¹¹ Reminiscens af før-demokratiske/oplysningstidstankegange. Fælles for Biblen og Koranen.

- boligforening
- borgmesterkontoret
- retsbygningen – overvær en retssag
- evt. et fængsel

Supplerende materiale:

Povl Terkelsen, "Forbrydelse og straf", pjecer fra Det kriminalpræventive Råd, generalforsamlingsindkaldelser, opfølgningsskema fra kommunen, fraværsskemaer. Opslag om husregler osv. "Velkommen til ..." "Rådet for større færdselssikkerhed" og meget mere.

FOLKETINGSVALG

Målgruppe: DU1

Af Sprogcenter Midt og Grundskole for Udlændinge (GFU) i Silkeborg

Situation: Kommende folketingsvalg i Danmark 2011

1. Det kognitive:	Statistik over hvem der pt. sidder i Folketinget (alder/køn/etnicitet/partier mv.) Grundlovsbestemmelser vedr. valg fx tidspunkt, tidslinje for hvad der skal ske hvornår, valgbarhed/valgret Slogans/symboler/annoncer (afsender forhold) En specifik sag set fra forskellige politiske sider
2. På stedet	Inviter politiker fra lokalmiljøet / ungdomsorganisation Prøvevalg på skolen
3. "Udenfor"	Deltage i vælgermøde Besøge et valgsted
2. På stedet	Valget i medierne Efter valget: sammenligning af nyt og gammelt folketing Resultatet – hvad betyder det?
4. Politik	Hvad kan vi gøre for at påvirke valgresultatet uden at have stemmeret?

(Se bilag B for en oversigt over et forløb om folketingsvalg).

EFTERSKOLER I DANMARK

Målgruppe: DU 2, 2

Af Sprogcenter Haderslev og Lærdansk Sydvest, Varde og Vejen

Tidshorizont: ca. 20 lektioner

Forudsætning: emnet Folkeskole har været behandlet, og kursisterne forudsættes fortrolige hermed.

Formål: at afmystificere og gøre opmærksom på muligheden af et efterskoleophold – at udvikle kendskab til et væsentligt element i dansk skoletradition.

Forløb:

Brainstorm: spørgsmål hvad ved/tror I om efterskole.

Ordforrådstilegnelse: Ord, som læreren ønsker kursisterne skal tilegne sig og forstå betydningen af ift. dansk medborgerskab: fællesskab, valgfag, frivillige aktiviteter, morgensamling, sangtradition, alle er lige, kammeratskab, pligter, almindelige skolefag med eksamen, ansvar, regler, kostskole.

Liste over de nævnte ord udleveres. Det ønskes, at kursisterne via valgte tekster møder ordene flere gange (brug af ordbog, forklaringer, samtale osv.).

Gennemgang af teksten: Medborger i Danmark "Efterskole". Udleveres på eget sprog, hvis det findes. Lærerstyret med stor fokus på indholdet/forståelsen. Overlapning af ord, der betyder det samme som målrettede ord.

Undervisningsmaterialet er hovedsageligt: www.efterskoler.dk – informationer af alle slags kan findes på denne side (sproget er let tilgængeligt, eksempelvis "Tosprogede på efterskole"). F.eks.:

- Artikel af Ann Elizabeth Knudsen: Et år med turbo på udviklingen (www.efterskoler.dk)
- Interview med Kasper Toustrup (www.efterskoler.dk)
- Videointerview med Kim Bildsøe, om datters efterskoleophold
- Test: Hvilken efterskoletype er du? (Eller dit barn)

Efter introduktion af efterskolebegrebet sættes fokus på en efterskole i nærområdet. Der anvendes brochurer/hjemmeside osv. fra den valgte efterskole.

Skolen besøges, og der udarbejdes derfor spørgsmål til elever og lærere/forstander.

En voksen, tidligere efterskoleelev besøger klassen.

Efterbehandling og evaluering (inden eget projekt):

- har I noget tilsvarende i jeres hjemland? Del jeres viden med os andre!
- ligheder/forskelle

- blev du overrasket, hvad lagde du mærke til?
- må dit barn komme på efterskole, hvorfor/hvorfor ikke? Brug din viden fra forløbet.

Projekt:

Det er vigtigt, at det ikke bliver en "kalender-rapport", men et projekt hvor erfaringen og læringen fra forløbet anvendes. Kursisten skal tage stilling!

Ben 1:

- Kursistens forforståelse, der er en kognitiv viden (lærerens materiale/lærerens viden)
- Brainstorm
- Materialevalg

Ben 2:

- Praksis på skolen
- Bearbejdning af materialet

Ben 3:

- Videre ud i verden
- Besøg ud af huset
- Besøg til huset
- Evaluering
- Projekt

KOMMUNALVALG

Målgruppe: DU2/modul 4 og 5

Kursisterne forventes at være i stand til at tilegne sig visse informationer via autentisk tekstmateriale.

Af Sprogcenter Vejle og Sprogcenter Randers

Situation: Valgprocesser og valgprocedurer. Kommunalvalg

Mål for forløbet:

- a. **Den materiale dannelse:** objektiv viden om Grundloven (det historiske perspektiv) politik, politiske partier, valgret, valgbarhed valgkort, valgprocedure, byrådet (medlemmer, hvad kan et byråd beslutte? Byrådets virke, magt og kompetencer)
- b. **Den formale dannelse:** at træne kursisternes evne til at deltage i samfundets demokratiske processer.
- c. **Den kategoriale dannelse:** øget deltagelse i det politiske liv og i de fora, hvor de har (og kan få) valgret og valgbarhed til.

Didaktisk:

- Til en førtask: Hvorfor overhovedet beskæftige sig med dette: Kursisterne producerer en masse hv-spørgsmål. De kan eventuelt søge svar på nettet eller ved opslag i Medborger i DK. Hvor kan du ellers finde svar på dine spørgsmål?
- Læreren faciliterer og er konsulent på den empiriske del.

Arbejd eventuelt med "samfundsfaget.dk", "danskhistorie.dk" (herunder skoletasken.), "nyidanmarks" links til internetbaserede undervisningsprogrammer.

Saml kursistspørgsmål og svar i en "vidensbank". Quiz med 13 rigtige – OBS: denne quiz gentages efter forløbet for at kunne evaluere på vidensindtaget.

Medborger i DK især kapitel 2 (Sådan styres landet) (på nettet og i bogform – mange sprog).

Engagerende didaktiske øvelser: Hvad tror du og hvad ved du på forhånd om dette emne vha. en mindmap, så emnerelaterede ord kommer på banen.

Til diskussion i par eller grupper: Hvilken rettighed/pligt er vigtigst for dig/jer? Hvilke emner interesserer dig/jer helt specifikt? (Fx børnepasning, brugerbetaling – helt specifikke emner.) Hvorledes opfatter du dig og din rolle som medborger i dette samfund her og nu? Dette følges der op på i den endelige evaluering.

Tasken:

- Rollespil
- Cases
- Huskespil med partiernes bogstav/partiavn/billede af en politiker
- Politiske partier i kommunen
- Formulere/stille spørgsmål – fx ved hjælp af cooperative learning-metoder
- Kontrastivt spørgsmål: hvad gør man i dit land?
- Et specifikt emne, der måles på hvert parti. Princippet: vi stikker en sonde ned i en politiker/et parti for at se deres holdning til det specifikke emne. Spørgsmål til et inviteret valgpanel af lokalpolitikere. Forinden: læse kommunale politikeres eventuelle blogs. Kommunikere via bloggen.
- Interview med en valgtilforordnet – hvad laver sådan en?
- Gæstelærer kan instruere i valgteknik før et prøvevalg på skolen.
- Et valg
- Efter valget: konstituering/byrådsdannelse
- Besøg i byrådssalen, overvære møde efter valget – se politikerne til mødet.

Ved forløbets afslutning evalueres på indhold og form. Hvorledes opfatter kursisten sin rolle i samfundet som medborger før og efter? Dette er det politiske perspektiv. For at øve kursistens kritiske stillingtagen inkorporeres dette i evalueringen.

EN LOV PÅ VEJ (LOV OM VANDMILJØ)

Målgruppe: DU 2.4 til 2.6

Af Lærdansk Odense & Sprogcenter Midt

Forløbet vil følge lovforslagets tilblivelse og vil undersøge, hvordan interessegrupper har forsøgt at påvirke lovens udformning på forskellig vis. På den måde vil vi bruge det aktuelle lovforslag som en eksemplarisk case. Vi vil udnytte, at Sprogcenter Midt har planlagt en tur til Christiansborg.

Forforståelse:

- Hvorfor kan man drikke rent vand i Danmark? →
- Hvordan kan man få rent vand? →
- Hvem har ansvaret for rent vand – og hvem har interesse i det?

Under forforståelsen sikres det, at der er et basalt kendskab til det miljømæssige ved emnet.

Viden og forståelse:

En planche, som viser en tidslinje, fremstilles: Ide – folketing – virkelighed. Efterhånden som projektet skrider frem, sættes der overskrifter forskellige steder på linjen.

Med basis i disse overskrifter opbygges en viden om, hvorledes det demokratiske system virker, og hvorledes det kan påvirkes.

Gennemgang af et nyhedsindslag fra landmændenes protestaktion i Horsens.

Aktiviteter i huset:

Gennemgang af lovens vej gennem systemet ud fra undervisningsmateriale (bl.a. materiale fra Folketinget (www.ft.dk)).

Besøg i huset:

En landmand fra en landbrugsorganisation.

En lokalpolitiker fra teknisk udvalg.

Forberedelse: Kursisterne udarbejder spørgsmål til de interviewede personer, der får spørgsmålene inden.

Efterbearbejdning af besøg: Der opsummeres og refereres på en planche.

Besøg ud af huset:

Besøg på Christiansborg og samtale med en person fra Miljøudvalget. Forberedelse og efterbearbejdning som ved de andre besøg. Kursisterne opfordres til at fokusere på forslagens gang gennem Folketinget.

Ved hjemkomsten arbejder klassen videre med "storyline"-planchen (sat sammen af flere), f.eks. med billeder. Kursisterne er gruppevis ansvarlige for forskellige dele af planchen, og skal også efterfølgende fremlægge deres underemne til en anden klasse.

Politik:

Undersøgelse af hvorledes interesse modsætninger kommer til udtryk ved tilblivelse af en ny lov.

Mål:

At følge processen fra idé til implementering af lov.

At opnå en større forståelse af det politiske system gennem et eksempel, der tydeligt demonstrerer interesse modsætninger.

FOLKESKOLEN**Målgruppe: DU2/3, modul 3/2**

Af Lærdansk Århus/Sydfyn

Mål: Aktive forældre i skolen

Materiale

Undervisningsmateriale

1. "Medborger i Danmark", kap. 7 "Skole og uddannelse"
2. "At lære" Alfabet (den nye udgave), kap. 2 "Om grundskolen"
3. "Skolen på Dansk", udvalgte tekster med henblik på forældrerep.
4. "Danmark på let dansk", Kroghs Forlag, kap. 3.
5. "Skal – skal ikke – vigtige valg", Gyldendal, afsnit "Skolebørn"
6. Internettet: Ny i Danmark, Kommunale skolevæsen.

Formalt

På skolen

1. Hvad er praksis, hvor I kommer fra, mht. til skolegang, forældredeltagelse og medbestemmelse?
2. Hvad gør vi her på sprogskolen, er der mulighed for indflydelse, er der kursistråd? Og hvad kan du bruge det til?
3. Komparative analyser af forskellige praksisser.

Det eksemplariske princip

Besøg på en folkeskole

1. Aftale med en lokal folkeskole, hvor kursisterne skal på besøg, uden lærer. Læreren har aftalt på forhånd med skolen.
2. Målet med besøget er at observere/opleve undervisning på forskellige klassetrin, så kursisterne fordeles rundt i klasserne. Der aftales samtidig et møde med skolelederen, hvor der er information/samtale om rettigheder og pligter, som forældre til et skolesøgende barn.
3. Forarbejde inden skolebesøg er afhængig af lokalitet og kursistgruppe.

FAGFORENINGER

Målgruppe: 2.3 og opad

Af Sprogcenter Ålborg og Give Uddannelsescenter

Situation: Kursister med tilknytning til arbejdsmarked kommer med reklamer fra Krifa og spørger, om det er en god idé at melde sig ind i netop denne fagforening

1. Viden

- Forholdene på arbejdsmarkedet (løn, ferie, pension mv.) i Danmarks fastlægges ikke centralt af staten, men via **forhandlinger** mellem arbejdsmarkedets parter
- Forhandlingens præmisser ("give & take", repræsentativitet)
- **Solidaritetsprincippet** (fællesskabet varetager den enkeltes interesse – og den enkelte bidrager til fællesskabet mht. engagement, penge mm.) vs. det frie markeds princip
- Den aktive medborger forstået som den kritiske medborger

2. Eksemplariske øvelser i forhandlingsteknik med henblik på at nå frem til løsninger på en række konkrete, simple problemstillinger

- Øvelser i argumentation, ikke mhp. at få ret, men at nå til enighed
- Kritiske analyser af cases mhp. at indkredse "solidaritetsfænomenet" og det frie markeds princip (fx. cases fra fagforeningernes hjemmesider, fra dagspressen osv.)
- Øvelser mhp. at aktualisere "solidaritetsfænomenet" og det frie markeds princip

3. Etablering af forbindelse mellem viden og øvelser – på den ene side og den nære og fjerne omverden – på den anden side

- Sammenligning af en gul (fx Krifa) og en rød (fx 3F) fagforenings hjemmeside mht. layout, informationstyper, fokuspunkter mm.
- En løbende stillingtagen til, hvilken fagforening man ville vælge, på baggrund af den viden og erfaring man har opnået, på et givent tidspunkt i forløbet
- Begrundet stillingtagen til ens endelige valg (gul, rød eller ingen fagforening?)

Mål (Politik): At give kursisterne forudsætninger for at reflektere kritisk over begreberne medborger/medlem vs. bruger/kunde, som de kommer til udtryk i forskellen mellem røde og gule fagforeninger.

GRUNDLOVEN

Målgruppe: DU2.5-6 /DU3.4-5

Af Sprogcenter Midt

Forforståelse:

Danmarks historie: Situationen i Europa op til 1848, Grundloven

Viden:

Hvad er en "grundlov"?

Hvad står der i Grundloven?

På skolen:

Kursisterne vælger de for dem vigtige "emner" fra Grundloven.

Laver plancher over "emnerne" (ytringsfrihed, retssikkerhed, religionsfrihed, minoritetsbeskyttelse mm.).

Kursister fremlægger "emnerne" og erfaringer fra hjemland (f.eks. i CL struktur).

Debat.

Laver en "sprogskole-grundlov".

Debat: Hvad sker der/kan der ske, hvis grundloven ikke overholdes? Hvordan vil vores skole så se ud? Hvordan ville Danmark se ud?

Mere viden:

Den 3-delte magt.

Uden for skolen:

Ekskursion til Christiansborg.

Målet er at:

- Gøre kursisterne bevidste om, hvad det vil sige at leve i et samfund med en grundlov.
- Perspektivere: et samfund med og uden grundlov.

- At reflektere: er et samfund godt, når det har en grundlov? Fordele og ulemper ved at have en grundlov.
- Give kursisterne indblik i - og forhåbentlig en oplevelse af - at være medborgere i Danmark, hvor de også er "beskyttet" af Grundloven.

Internetadresser:

www.emu.dk / www.danskhistorie.dk / www.ft.dk / www.dr.dk / www.finfo.dk /

www.samfundsfaget.dk → brugernavn, kode.

(Se desuden bilag A for en oversigt over længere forløb om Danmarks historie – Fra enevælde til magtens 3-deling).

KURSISTRÅD I

Målgruppe: Sprogskolens kursister

Af Sprogcenter Viborg

Emne/tema: Kursistrådet på et sprogcenter

Arbejde med det eksisterende kursistråd

Mål/politik: Deltagelse i nærdemokratiet

Dannelse/handlingskompetencer til demokratisk medborger

At skabe et fælles tilhørsforhold til sprogskolen

Overordnet er sigtet at skabe en eksemplarisk kategori i mikrokosmos, der kan overføres/tænkes i større medborgerlige perspektiver.

Forløb:

1.Viden

Sprogskolens rolle i europæisk sammenhæng (CEF, fri bevægelighed)

Sprogskolens rolle og forpligtelser i samfundet

Sprogskolen set i kommunal sammenhæng

Sprogskolens struktur og beslutningsniveauer

Skolens regelsæt om deltagelse i kursistrådet

2. På skolen

Organisering af/valg til kursistrådet

Evt. obligatorisk repræsentant i hver klasse

Brugerundersøgelse/høring blandt alle kursister i relation til et emne (deliberative poll) – eksemplarisk øvelse i demokrati

Chat room for kursistrådet på sprogskolens hjemmeside

Facebook for Sprogcenter Viborg, netavis for kursistrådet med diverse fora

3. Uden for skolen

Gæstelærer i form af elevrådsformand fra lokalt gymnasium og lokal folkeskole

Repræsentant fra Integrationsråd og Kommunalbestyrelse

Kursistoplæg om komparative refleksioner: Hvorledes fungerer evt. kursistråd i andre lande?

KURSISTRÅD II

Målgruppe: 3.4-3.5

Af Sprogcenter Randers, Sprogcenter Haderslev og Give Uddannelsescenter

Situation: Kursisterne ønsker at finde ud af, hvad et kursistråd på sprogskolen er og kan bruges til, og hvordan man kommer i gang med at etablere et sådant.

Fokus: De demokratiske processer i forbindelse med dannelsen af et kursistråd.

Mål:

- at få indblik i hvordan man som aktiv medborger kan få indflydelse i et demokratisk samfund
- at lære hvordan man på demokratisk vis kan opnå ændringer
- at kunne agere i demokratiske sammenhænge
- at få indsigt i demokratiske beslutningsprocesser
- gennem det etablerede kursistråd at kunne opnå et stærkere tilhørsforhold til sin skole
- at få mod på/viden om, hvordan man kan starte fx en forening.

Demokratitilgangen til emnet er republikansk.

Forløb:

1. *Material dannelse* (1. ben) – forforståelse - det kognitive – viden om...
 - a. Hvad er et kursistråd?
 - b. Hvad kan vi bruge det til? Hvorfor skal vi have det?
 - c. Hvordan fungerer "et råd" – vedtægter/regler?
 - d. Den demokratiske model
 - e. Snak med skolens faglige klub – hvordan fungerer den?
2. *Formal dannelse* (2. ben) – forarbejdning – det kognitive stof omsættes ud fra den ideologi, der ligger til grund for sprogskolens fællesskab – på skolen at beskæftige sig med stoffet ved at...
 - a. informere/formidle til øvrige hold om et kursistråd
 - b. lave reklame for det / agitere
 - c. udsende spørgeskema – vil du være med?
3. *Kategorial dannelse* (3. ben) – ud af huset – at skabe ny viden for kursisten - mellem "det tillærte" og verden udenfor – det kategoriale forhold = den kognitive viden forbindes med omverdenen.

Forberedelse til at komme ud af huset:

- a. Kontakt til anden sprogskole – hvordan gør de?
- b. Gæstelærer – få inspiration
- c. Overvære et integrationsrådsmøde – eller blot en del af det
- d. Overvære et kursistrådsmøde på en anden sprogskole - og bagefter stille de forberedte spørgsmål til medlemmerne.

Afsluttes med efterbearbejdning og evaluering -

- Hvad så vi så? Hvad kan vi bruge?
- Hvordan skal vores kursistråd bygges op?

MILJØ, GENBRUG, AFFALDSSORTERING OG ENERGIBEVIDSTHED

Målgruppe: Danskuddannelse 3, M3+

Af Sprogcenter Aalborg, VUC Nordjylland og Sprogcenter Syd

Fokus: Aktivt medborgerskab / verdensborgerskab i forhold til emnet

Forløb:

Forforståelse:

- Hvad er affald? Hvordan skaffer du dig af med dit affald? Hvad gjorde du / man i dit hjemland?
- Etablering af ordforråd / begreber i forbindelse med emnet.

- Udgangspunkt: din kommunes affaldshåndtering (hjemmesider etc.)
- "Vestforbrænding"s videobaserede oplysningsmateriale: www.affaldetsvej.dk + tilhørende læse- og lytteforståelsesopgaver bl.a. med det sigte at skærpe kursisternes bevidsthed omkring miljø og vores fælles ansvar som med- og verdensborgere ("forurening kender ingen grænser!")

Ud-af-huset-aktiviteter:

- I forbindelse med nedenstående tages fotos, som til slut kan danne disposition for efterbehandling.
- Besøg på én af kommunens genbrugsstationer med interview af personalet omkring håndtering af de forskellige affaldstyper.
- Besøg på regionalt forbrændingsanlæg (Reno Nord, Vestforbrænding etc.): Hvad sker der med affaldet fra genbrugsstationerne?
- Besøg på regionalt spildevandsanlæg.
- Sprogcenterbaseret deltagelse i den nationale "affaldsdag" d. 3. april (se Danmarks Naturfredningsforenings hjemmeside: www.dn.dk ("Miljø" + "Affald"))

Hjemme på sprogcentret:

- Via interview af pedel, servicemedarbejdere, sprogcentrets ledelse: Hvordan forholder sprogcentret sig til miljøproblematikken? Hvad gør "man" på skolen for at agere miljøbevidst?
- Via interview af kursister / kursistråd: Hvad kan kursisterne selv gøre for at agere miljøbevidst?

I byrådet:

- Deltagelse i relevant byrådsmøde omkring miljøspørgsmål.

Efterbehandling:

Fælles opsamling. Plancher: Fotos og kort formulering af forløbets oplevelser. Hvad har du lært? Dit syn på miljøspørgsmålet før og nu. Har du flyttet dig? Vil du ændre adfærd?

Politik/mål:

Arbejdet med emnet er et praktisk-kognitivt eksempel på, at det enkelte menneskes handlinger har værdi og betydning for fællesskabet – og baner dermed vejen frem mod en stærkere følelse af medborgerskab / medansvar. Det planlagte øvemateriale kobler den praktiske erfaringsdannelse sammen med sprogcentrets modulsystem – altså "curriculum". Miljøproblematikkens politiske dimension sikres som nævnt via overværelse af et relevant byrådsmøde.

CHRISTIANIA

Af Lærdansk Odense

Målgruppe: DU3, modul 4 og 5

Politisk mål: Fælles forståelse af demokrati, både samfundsmæssigt og på det individuelle plan, afprøvning og indsigt i demokratiske beslutningsprocesser.

De 3 ben:

1: Viden: Christianias historie og udvikling, milepæle, hvorfor og hvordan etc. Direkte demokrati vs. indirekte, livsformer og identitetsdannelse.

Metode: VØL: Hvad ved jeg allerede – hvad ønsker jeg at vide – hvad har jeg lært, CL-strukturer, JUMP- kort fra Fastholdelseskaravanen. Undervisningen planlægges i før-, under- og efterforløb.

2. På skolen:

Kursisterne laver et fiktivt fællesmøde, hvor de afprøver Christianias beslutningsprocesser i praksis (direkte demokrati). Emnet for fællesmødet er fællesøkonomi.

Case: Klassen har fået 10.000 kr. I fællesskab skal de beslutte, hvad pengene skal bruges til. Som på Christiania skal alle være enige om den fælles beslutning.

Refleksionsspørgsmål efter casearbejdet: Hvordan kommer demokratiet til udtryk på vores skole? Hvordan er skolens beslutningsprocesser? Hvad ville der ske, hvis der var direkte demokrati på skolen? Hvilke "rettigheder og pligter" har kursisterne, og hvilke har lærerne i forhold til vores skolevirkelighed? Hvilke værdier har vi på skolen – synlige/usynlige?

3. Uden for skolen:

Besøg og rundvisning på Christiania, samtale/diskussion med en christianit om de demokratiske beslutningsprocesser og om Christianias fremtid.

Være tilhører til et byrådsmøde (det nære demokrati).

Besøg og rundvisning på Christiansborg.

HØJSKOLER

Af Sprogcenter Midt og Sprogcenter Vejle

Mål: At kursisterne opnår indsigt i:

- de grundlæggende højskoletanker og forskellige højskoleformer i Danmark
- højskolernes målgrupper
- eksempler på kurser/fag og aktiviteter på udvalgte højskoler
- tanker omkring hvad de selv hver især eksempelvis kunne få ud af et højskoleophold

Hvordan:

Brainstorm omkring "hvad er en højskole?"

Og på den baggrund **afgrænses og præciseres** fænomenet højskole.

Ud fra den afgrænsning **sammenlignes** med uddannelse og folkeoplysning i egne lande.

Brainstorm omkring, **hvorfor unge og gamle vælger at tage på højskole**. Hvad kan du få ud af det?

Læreren laver et oplæg om **højskoletanken** i Danmark (illustreret af billeder på projektor).

Opgaver der bringer kursisterne rundt på forskellige **højskolars hjemmesider** på en sådan måde, at variationen i målgrupper og kursusindhold anskueliggøres samt ikke mindst økonomien.

Det aktuelle højskolekatalog – læseforståelsesopgave, der træner i at finde relevante informationer i kataloget.

I grupper arbejdes der med et kort oplæg om en udvalgt højskole, således at **4 konkrete højskoler** præsenteres.

Organisering af **besøg på Uldum Højskole** – inden besøget arbejdes i grupper med hvad man gerne vil vide mere om og forslag til spørgsmål under besøget. Hver gruppe har en "fotograf" med. Fokus på at undersøge hvorfor højskolens kursusdeltagere har valgt et højskoleophold/hvilke forventninger de har til opholdet.

Efter besøget: Fælles opsamling af oplevelser og billeder fra besøget.

Afrunding: De laver i par deres **eget yndlingsprogram for et højskoleophold på 3 uger**.

Hvem skal, ud over dem selv, deltage på kurset?

Hvilke fag skal indgå i programmet?

Hvilke aktiviteter?

Hvilke omgivelser?

Hvad forventes (personligt) anderledes efter gennemført højskoleophold?

UDØVELSE AF DEMOKRATI I TEORI OG PRAKSIS

Målgruppe: 3.3 / 2.4 og op

Af Sprogcenter Skive

Situation:

At kursisterne får nogle penge – måske 10.000 kr. - og skal nå til enighed om og udarbejde en plan for et arrangement, der kan give indsigt i og forståelse for det danske samfunds demokratiske fundament.

Viden:

Demokratiets opbygning
Grundloven
Demokratiets opbygning
Forvaltninger, stat, regioner, kommuner
Foreninger, opbygning, drift og funktion

Demokratiets spilleregler

Opdragelse til demokrati

I familien
I institutioner - herunder historien, Grundtvig, højskolen, friskolen m.m.
I medier

Materialer:

Video fra Integrationsministeriet: "Demokrati"
Video "Hjørnestene" – Anker Jørgensen om demokrati.
Litteratur: "Sider af dansk kultur", kapitlet om dansk demokrati.
Medborger i Danmark (på flere sprog).

På skolen:

Forforståelse: Brainstorm på "demokrati" (mindmap).
Begrebsafklaring, diskussion, læsning, oplæg, se video, forumteater (f.eks. forhandling om lommepege, møde i beboerforening).

Arbejde med temaet:

Brainstorm om emnet.

Inddeling i grupper efter præference.

Vælge ordstyrer, referent m.m.

Fremlægger i plenum efter nødvendig undersøgelse af forskellige muligheder. (Kunne redegøre for mål, begrundelse, midler til opfyldelse af mål, fremlæggelse af budget).

Grupperne fremlægger i plenum – også her ordstyrer og referent. Der træffes beslutning om vinderemnet.

Planlægning af vinderemnet – på demokratisk vis.

Udenfor skolen:

Deltagelse i byrådsmøde og hvad er ellers udspringer af emnet.

FRIVILLIGT SOCIALT ARBEJDE

Målgruppe: DU3, modul 4 og 5

Af Lærdansk Sydvestjylland

Mål:

- At få viden om frivilligt socialt arbejde
- At få kendskab til begrebet foreningsfrihed og foreningers betydning i Danmark igennem tiderne
- At gøre kursister til aktive medborgere
- At gøre kursisterne i stand til at indgå i et fællesskab og deltage i en demokratisk proces
- At diskutere og afdække begreberne tillid og fællesskab
- At etablere kontakt med danskere og dermed få brugt sproget uden for skolen

Forløb:

- Brainstorm om emnet
- Kursisterne giver eksempler på frivilligt arbejde i deres hjemlande eller andre lande, de har kendskab til
- Grundlovens paragraf om foreningsfrihed læses og diskuteres
- Læse tekster om emnet
- Besøge foreninger/De frivilliges hus
- Deltage i et foreningsmøde eller følge én, der laver frivilligt arbejde
- Kursisterne holder oplæg om ovenstående
- Problematisere emnet: f.eks. i forhold til de problemer/ulempes/farer der evt. er forbundet med frivillig arbejdskraft (velfærdsstatens ansvar kontra den enkeltes ansvar)

VELFÆRDSSTATENS FINANSIERING – SIKRINGSPRINCIPPET VS. FORSIKRINGSPRINCIPPET

Målgruppe: DU3 modul 4/DU2 modul 5

Af Ballerup Sprogcenter og CBSI Sprogcenter

Læringsmål:

Faktuel viden om udgifter i - og finansiering af – velfærdssamfundet. Uddybet forståelse af de valg, man må træffe i et velfærdssamfund. Og dermed forståelse af de principper, det danske velfærdssamfund er bygget på, og som aktuelt diskuteres. Kursisterne skal nå frem til en forståelse af det principielle valg mellem et sikringssystem (som det danske overvejende bygger på) og et forsikringssystem (som foreslås af nogle i den politiske debat). Og de skal præsenteres for de implikationer, som dette har for den enkeltes rettigheder og pligter.

Forløb:

Undervisningen tager udgangspunkt i en opgave til hver kursist, hvor de skal overveje, hvilke direkte

og indirekte skatter de har betalt, og hvilken skattefinansieret service og hvilke skattefinansierede ydelser, de har gjort brug af i løbet af en uge, samt nogle cases, hvor kursisterne skal tage stilling til valgsituationer, der rummer et dilemma (i den almindelige betydning af ordet: svære valg). Det drejer sig om eksempler, som handler om brugen af helt eller delvist skattefinansierede ydelser, og om hvorvidt kursisten vil gøre brug af sin ret til at modtage dem.

Eksempler:

1. Du er arbejdsløs og får 16.597 kr. om måneden i dagpenge. Du ser et ledigt job som postbud, hvor begyndelseslønnen er ca. 17.500 kr. Vil du søge jobbet?
2. Når du fylder 67 år, har du boet og arbejdet i Danmark i 50 år. Du har sparet 1.000.000 kr. op i dit hus. Vil du søge folkepension, som er 66.624 kr. om året?
3. Når du fylder 67 år, har du boet og arbejdet i Danmark i 30 år. Du har ikke nogen opsparring. Du søger folkepension, men du har kun sparet op til en delpension, så du får ikke alle de 66.624 kr. om året. Er det rimeligt?
4. Du er 18 år og bor hjemme hos din mor og far, der begge tjener godt. Du betaler ikke husleje. Du kan søge SU og få 1.215 kr. om måneden. Vil du søge de penge?

Arbejdet med dilemmaerne skal være udgangspunkt for en formidling af teoretisk viden om velfærdssamfundet fx ud fra Anne Nicolaisen, Birger Lund og Kaj Aage Andersen: "Sider af dansk kultur", kap. 6: "Velfærdsstaten" og informationssøgning på fx www.borger.dk.

SKOLE

Målgruppe: Niveauet kan tilpasses.

Af Sprogskolen Fredericia, Sprogskolen, Bornholms Erhvervsskole, Vestegnens Sprog- og Kompetencecenter samt AOF Sprogcenter Aabenraa/Tønder

Forfase:

- Beskrivelse af deltagere – kursister, lærere. Læringsrum.
- Ord knyttet til det at være i skole.
- Regler, ordforrådstilegnelse, kommunikation i forhold til regler.
- Tage udgangspunkt i egne erfaringer med egen skolegang og skolesystemet i deres hjemlande.
- Konventioner: Hvilke regler skal der være i vores klasse? Skrevne og uskrevne regler.
- Diskussion: Hvorfor går man i skole?

Hovedfase:

- Invitere en folkeskoleklasse på besøg og anvende deres viden fra forfasen.
- Regler, normer, konventioner for undervisning i Danmark i forhold til dit land.
- Hvilken status har skolen og læreren i Danmark og i dit land?
- Lave logbog, der dokumenterer forløbet gennem skrift, lyd og billede.
- Forældrenes rolle og skolens rolle?

- Skole, folkeskole, privatskole, friskole, efterskole, lejrskole – hvad gør man/hvad er det? Hvordan navigerer man i forhold til det?
- Problemstillinger i forhold til idræt og hygiejne.
- Deltage i et elevrådsmøde. Eller få en elevrådsformand ud og informere.
- Brugerbetaling i forhold til lejrskole.

Efterfase:

- Logbogen anvendes til videre inspiration – deles med kollegaer.
- Bruge logbogen sammen med holdet.

Politisk:

- Skolebestyrelse, forældrebestyrelse, elevråd (kursistråd)
- Afspejler skolen de værdier, der er i Danmark eller ej?
- Velfærdssamfund i forhold til specialundervisning.
- Nedskæringer, sammenlægninger, skolelukninger, klassekvotienter.
- Hvem tilgodeses – piger, drenge, begge køn?
- Autoritet.

AT LÆRE AT CYKLE

Målgruppe: Kan tilpasses alle danskuddannelser og niveauer.

Af Sprogskolen Fredericia, Sprogskolen, Bornholms Erhvervsskole, Vestegnens Sprog- og Kompetencecenter samt AOF Sprogcenter Aabenraa/Tønder

Forberedelsesfase:

Hvem kan ikke cykle, og vil gerne lære at cykle? Hvem kan cykle (og er parat til at lære fra sig)? Hvad hedder tingene på en cykel? Hvad hedder verberne knyttet til at cykle og bevæge sig på hjul? Muligheder for at købe/skaffe/låne cykler i lokalområdet? Sikkerhed? Hvem finder oplysninger/ hvem vil undervise/undervises (opgavefordeling)?

Hovedfase:

Skaffe cykler i lokalområdet (auktioner, genbrugsbutikker, markeder, private). Finde et sted at træne. Træne sammen. Mulige samtaleemner: Cyklen og dens vedligeholdelse. Balance. Cyklens udvikling og historie. Trafikregler. Ruter og ruteplanlægning. Cykelstier i Danmark og i andre lande. Cyklens prestige i Danmark og andre lande. Sundhed og cykling. Foreninger for cyklister og lobbyarbejde for cykelstier osv. Cykelsport. Hvordan bygger man en cykel? Danske sange om at cykle.

Nogle/alle kursister inddrages i dokumentation af forløbet: dagbog, fotos, film.

Efterbehandlingsfase:

Udstilling eller film (med undertekster) eller en lille bog.
En cykeltur ud i det blå.

Politisk:

Dansk Cyklist Forbund. Modstand mod biler i byerne. Kendskab til grundlæggende adfærdsregler i trafikken, kan bruges som afsæt for en generel diskussion om fælles regler, og om at lave dem, ændre dem, overholde dem, bøje dem, glemme dem, opdage dem og bryde dem.

AT ARBEJDE I EN GENBRUGSBUTIK**Målgruppe: Kan tilpasses alle danskuddannelser og niveauer.**

Af Sprogskolen Fredericia, Sprogskolen, Bornholms Erhvervsskole, Vestegnens Sprog- og Kompetencecenter samt AOF Sprogcenter Aabenraa/Tønder

Forberedelsesfase:

Frivilligt arbejde. Arbejde i butik/ butiksdialoger. Finde relevante genbrugsbutikker i lokalområdet.

Hovedfase:

Besøge genbrugsbutikker, deltage i arbejdet og dokumentere. Efterbearbejde på skolen inden for nyt ordforråd: indsamle, reparere, vaske, sortere, prissætte, lave regnskab, udstille, organisere, lave vagtplaner, holde møder, ansvarlighed og mødestabilitet. Andre emner: genbrug/miljø. Ulandshjælp/nødhjælp. Offentlig/privat nødhjælp. Kristen/ikke-kristen nødhjælp. Aktive ældre og generationsforskelle. Lokalt netværk.

Nogle/alle kursister inddrages i dokumentation: dagbog, fotos, film.

Efterbehandlingsfase:

Udstilling eller film (med undertekster) eller en lille bog.

Nogle kursister begynder måske fast som frivillige?

Politisk:

Holde møder og organisere sig i et frivilligt arbejde. Bevidsthed om genbrugstanken og miljø i forhold til fællesskabet. Global solidaritet/ulandshjælp/nødhjælp.

POLITI OG FORHOLDET MELLEM REGLER OG FRIHED**Målgruppe: Kan tilpasses alle danskuddannelser, men bedst sent i forløbet.**

Af Sprogskolen Fredericia, Sprogskolen, Bornholms Erhvervsskole, Vestegnens Sprog- og Kompetencecenter samt AOF Sprogcenter Aabenraa/Tønder

Forberedelsesfase:

Hvad er en regel? Hvor har vi regler? Hvorfor har vi regler? Diskussion om hvem der opstiller regler, hvem der skal følge regler, hvornår man skal følge regler, og hvad der sker, når vi bryder, ændrer, opgiver eller kræver ændringer af regler, eksemplificeret ved spil, sport, trafik, familiestruktur, arbejde, sprogskolen, integration osv.

Lære ord knyttet til regler, regelovertrædelse og håndhævelse af regler.

Hovedfase:

Relation mellem hvem der laver love (regler) i Danmark, hvem håndhæver dem, og hvem der fortolker dem (lovgivende, udøvende og dømmende magter).

Elevernes erfaringer med regler og regelbrud i det offentlige i Danmark og andre steder. Elevernes erfaringer med politiet i Danmark og andre lande (korruption, overgreb, hjælp, tryghed). Hvordan er politiets uddannelse, løn og arbejdsforhold? Politiets forhold til danskerne (konfrontationer og harmonisk samspil).

Besøge en politistation/få besøg af en politibetjent m/k.

Nogle/alle kursister inddrages i dokumentation: dagbog, fotos, film.

Efterbehandlingsfase:

Udstilling eller film (med undertekster) eller en lille bog.

Nogle kursister får måske lyst til at blive politibetjent?

Politisk:

Den "venlige" ordenshåndhæver? Magtens tredeling. Med lov skal land bygges. Korruption/ikke korruption. Køn og etnicitet i politiet. Politivold. Byggeren. Christiania. Røcker- og bandekrige. "Perle"-sagen. Regler for opholdstilladelse.

Hvordan forholder man sig til nederlag – hvordan får man "udlændingen" op på cyklen igen efter styrt?

Sikkerhedsudstyr.

BILAG A: Forløb om folketingsvalget 2011 - trin for trin

Trin	Mål	Emne	Kursistoppgaver	Læreroppgaver	Materialer
1	Et visuelt grundlag for at kunne tale om og forstå Folketingets sammensætning fordelt på partier før valget	Folketingets sammensætning	Udarbejder søjlediagrammer over sammensætningen mht. køn, alder, etnicitet mv.	Fremskaffer informationer	Klippe/klister-materialer
2	At påsætte slogans/symboler mv. på de forskellige partiplancher	Overblik over partiernes sammensætning og partiernes mærkesager	Fremskaffer partiernes valgmaterialer pr. telefon/mail/internet	Rådgiver/vejleder om, hvordan materialet fremskaffes	Internet/telefon
3	Kursisterne får fornemmelse for partiernes forskellige syn på en specifik sag	En sag belyst fra forskellige politiske synsvinkler fx SU, brugerbetaling	Par- eller klassefremlæggelse af partiernes holdninger til en sag	Læreren laver overblik over en specifik sag	
4	Høre og tale med politiker eller medlemmer fra de politiske ungdomsorganisationer i lokalområdet	At være politisk aktiv	Forbereder spørgsmål og deltager i diskussion	Inviterer og organiserer besøget	
5	Deltage i et vælgermøde og iagttage de formelle strukturer omkring et vælgermøde	Et vælgermøde	Tager billeder/interview/notater	Laver skema til billeder/interview/notater	Skema/kamera/optager
6	Efterbearbejdning af iagttagelser fra vælgermøde	Et vælgermøde	Fremlægger billeder mv. fra vælgermøde		
7	Prøvevalg på skolen	Erfare en valgprocedure	Laver a. stemmesedler/valgsted/ stemmeboks/invitation til andre klasser mv. b. optæller stemmer c. formidler resultat på farveplanche	Overordnet styring af processen efter behov	Alt hvad der behøves til et valg
8	Besøge et valgsted		Laver en fotocollage/powerpoint/fotostory mv.		
9	Resultatet af folketingsvalget		Udarbejder søjlediagrammer over sammensætningen mht. køn, alder, etnicitet mv.		
10	Efterbearbejdning – det politiske element Hvad kan/vil du gøre for at deltage i den demokratiske proces i Danmark? I dagligdagen?	I dagligdagen fx skole, børnehave, opdrage børn, fritid, foreningsliv	Samtale/laver en planche over "jeg vil..."	Samtale	Planchemateriale

Oversigt over forløb om Danmarks historie: Fra enevælde til magtens 3-delning

Hvornår	Hvad - emne	Hjemmearbejde - læsning
Dag 1	Enevælden 1661-1848	Danmark før og nu: s. 22-23 Diverse billeder
Dag 2	Stavnsbåndets ophævelse 1788	Danmark før og nu: s. 28-29
Dag 3	Grundloven	Danmark før og nu: s. 32-34 Diverse billeder Folketinget: s. 12-14 Sider af dansk kultur: s. 42-43 www.ft.dk → demokrati → grundloven → se film
Dag 4	Den 3-delte magt og demokrati	Folketinget: s. 15 Sider af dansk kultur: s. 44-48 Sider af dansk kultur, opgavehæfte: s. 32-37 www.ft.dk → demokrati → grundloven → Grundlovens tilblivelse [4:38] → se film
Dag 5	Christiansborg	København: s. 15 Folketinget: s. 16-17 www.ft.dk → Folketinget → Christiansborg Slot → historien
Dag 6	Kvindens stemmeret 1915	Google: Hvornår fik verdens kvinder valgret? → tjek listen og se, om du kan finde dit land.
Dag 7	Industrialisering	Danmark før og nu: s. 38-39 www.dr/dr2 → "De skabte Danmark" → Fabrikanten - dr.dk/DR2/De Skabte Danmark → se tv → bonden → se film
Dag 8	Arbejderbevægelsen	Danmark før og nu: s. 38-39 Sider af dansk kultur: s. 58-61
Dag 9	Andelsbevægelsen	Danmark før og nu: s. 39-40 www.dr/dr2 → "De skabte Danmark" → Bonden - dr.dk/DR2/De Skabte Danmark → se tv → bonden → se film
Dag 10	Hvem bestemmer i dit nærmiljø?	Debat Interview
Dag 11	Hvem bestemmer på sprogskolen? Fra forslag til lov	www.ft.dk → fra idé til lov. Se film. Læs tekst. www.ft.dk → fra idé til lov → download "demokrati på dansk", læs s. 12
Dag 12	Besøge Christiansborg - politikernes arbejde	Pjece: Demokrati på dansk, 2010 Pjece: Folketingets arbejde i sal og udvalg